

કરીમભાઈ

સાકી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૨૩૩૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ હિમ્મતનાથ

વિષય ઇતિહાસકી કવિતા

No,

Received on 20-11-25

Uthayachand
Huzur Deputy Collector,
Surat.

કરીમભાઈ

હિંદુસ્થાનના શાહ સોદાગર-મુસ્લીમ સખાવતી
નોકાનના ચકાની-મીલ ઉદ્યોગના શાહ સર
કરીમભાઈ ઇબ્રાહીમનું જીવન ચરિત્ર.

લેખક

સાડી

તે

ખખ્ખાર ખૂતી-ઈસ્લમી દુન્યા-મહેરનીમા-મયતુન,
વેસ્પાના ન્હાલમા-કાકો કે કસાઈ-મુલમુલે
શિંશા-જામરદસ્ત જામુસ જામે-સાડી,
મોમલ સમ્રાટની ઇદ ઇલાહીના કર્તા

પ્રકાશક.

જી. મહમદ.

૧૯૧, સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૩.

ઇ. સ. ૧૯૨૫ પ્રથમાવૃત્તિ સંવત ૧૯૮૨

સર ફરીમભાઈ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથોપસંગ્રહ
૧૨૩૩૩_

સર્વાધિકાર લેખકને સ્વાધીન.

આ પુસ્તક મીં સાકીએ
લખ્યું અને સુરત લીમડા
કિંમત બે રૂપીઆ. ચેકમાં આપેલા 'દેશી
મિત્ર' પ્રેસમાં નાથુભાઈ
દેવચંદે છાપ્યું.

સર કરીમભાઈ.

આ પુસ્તકના અગાઉથી આહુક થયેલા ગ્રંથો.

શેઠ કરીમભાઈની કુ પની	૧૫૧
„ હળીળ એન્ડ સન્સ	૧૫
„ પાનાચંદ ધંદરજી	૧૨
„ ભવાનજી લખમીદાસ	૧૨
„ એક મુસ્લીમ (હુ આ)	૧૨
„ એક મુસ્લીમ (ફા. પ્રે.)	૧૨
„ ધાલા ગુલામહુસેન	૧૦
„ ભગવાનજી વલ્લભજી	૫
„ રવજી નેણશી	૫
„ તાલજી પુનગી	૫
„ હુસેન મુલજી	૫
„ ઠંકર પ્રેમજી હરજી	૫
„ હસનઅલી અલારખયા	૫
„ આમદભાઈ હાજી મોલેદીના	૫
„ શેરઅલી નાનજી	૫
„ હસન મામદ મુમલુ	૫
„ આમદભાઈ એન્ડ ફાઝલભાઈ	૫
„ એ. જે. ખેનરી	૫
„ લખમીદાસ નેમીદાસ	૩
„ જીવાભાઈ કુરજી	૨
„ તુલસીદાસ નારણદાસ	૨
„ હાજી મામદ ભારમલ	૨
„ દેવસી દયાલચંદ	૨
„ ખીરમામદ હજ્રાહીમ	૨
„ મામદ હાજી કાસમ	૨
„ કરમાલી નથુ	૨
„ ગળનંદ જોશંકર ભટ	૨
„ દેવચંદ માણેકચંદ	૨
„ રાશીદ મસમાલ	૧
„ ગુલામહુસેન મસમાલ	૧
„ ગુલામહુસેન હાજી અબદલ્લા માવજી	૧
„ ગુલામહુસેન હાજી ખયુઅલી	૧

સર કરીમભાઈ.

શેઠ મુરાજ દાતુ	૧
„ આમદ મોલેદીના	૧
„ ગુલામહુસેન બંદાલી શીવજી	૧
„ અલીમામદ કરમાલી જાનમામદ	૧
„ એક મુસ્લીમ	૧
„ મીરીસ ધખરાહીમ ગુલામહુસેન કરીમભાઈ ઇબ્રાહીમ	૧
„ હોરમસજી નસરવાનજી દુગ્લાસ	૧
„ હસનઅલી લખુ	૧
„ ફરામરોજ રતનસી દુગ્લાસ	૧
„ ઇમતલાલ હરીવલ્લભદાસ	૧
„ અબ્દુલરહીમ ગુલામ હુસેન	૧
„ રૈમતદલા ઇબ્રાહીમ લાલજી મુખી	૧
„ હુસેન તેમ્નભાઈ મેઘજી	૧
„ ગુલામહુસેન કાસમ	૧
„ રજબઅલી ગણીદ	૧
„ મુરાજ દાતુ	૧
„ હખીજ આમદ ગુલામહુસેન	૧
„ શેરઅલી જાફર ગુલામહુસેન	૧
„ હાજી રૈમતદલા હાજી હમીર	૧
„ હુસેન અબ્દુલકરીમ લાલજી	૧
„ હાજી વલી	૧
„ સાલેમામદ રાવા	૧
„ મોલેદીના આડત	૧
„ મામદ સુમાર	૧
„ મોજા ગુલામહુસેન મોલેદીના	૧
„ આમદ બંદાલી આસર	૧
„ આમદ મોલેદીના	૧
„ મોહમદ આમદભાઈ	૧
„ આમદ કરીમ	૧
„ જુસબ જાફર હાશમ	૧
„ સોમજી તારમામદ	૧
„ બંદાલી વીરજી	૧

એક રસીક વાંચન

પ્રેમગ્રસ્થી ભરપૂર ટીટકટીવ નવલકથા એક
અમેરીકન ટીટકટીવની ચાલાકી, રશીયન
રાજ્યના કાવાદાચા, રશીયન પોલીસની
લુચ્ચાઈ. એક અબળાપર રશીયન શાહ-
નશાએ શુગરેલો અત્યાચાર ટીટકટીવનો
અચાનક મેળાપ. ચીફ પોલીસનું કાવતું,
ટીટકટીવની સહાય, ટીટકટીવ અં બાળામા
નિર્મળ પ્રેમ અં હાડમરી ઇત્યાદી;

મી૦ સાકીની તહન નવી નોવેલ

ધોળાજ સમયમા છપાઈ બહાર પડશે સાદી
અને સરળ પણ આકર્ષક ભાષા અને
સુંદર બન વો સાથેનું નવું પુસ્તક

જબરદસ્ત બાસુસે

બડા એન્ડીક કાગળો, સુંદર છપાઈ, કાપડનું
પાકું પુઠું અને એમ્બ્રોસ બાઈન્ડીંગ સાથેનું એક-
દળદાર પોથું

અગાંથી માલક ચનાર પાસેથી રૂ ૨૫

છપાઈ બહાર પડ્યા પછી રૂ ૩

જી. મહમદ

૧૯૧, સેમ્યુઅલ-સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૩

બુલબુલે શીરાઝ.

ભુમિકામાંથી થોડુંક,

ત્રિમાન કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી લખે છે કે “ભાષા સાક્ષીએ આ પુસ્તક લખ્યું છે તેમાં હાશીઝના જીવનને લગતી લગભગ દરેક વાતો સમાવી છે. હાલમાં હાશીઝને સંબંધે એવી મળલગ માહિતી આપનાર પુસ્તક આપણી ભાષામાં એક પણ ન હોવાથી સાક્ષીએ સાહિત્યની ખરેખરી સેવા બજાવી છે.”

હાજી એરીસ્ટર

મુંબઈના જાનણીના ધારાશાસ્ત્રી મી. ઇબ્રાહીમ એસ. હાજી કેહે છે કે, “આવી ન્હાની વયમાં મી. સાક્ષીએ એક અમૂલ્ય પુસ્તક પ્રજાના હાથમાં આપ્યું છે.”

ધરાનના મહાન કવિનું સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર
જેમાં,

હાશીઝની શરૂઆતથી લઈ છેવટ સુધીની સ્થિતિનું વર્ણન તેમના કારસી કાવ્યો, ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે અતિ ઉત્તમ રીતે તમે મેળવી શકશો.

યુરોપીયન વિદ્વાનોએ હાશીઝ માટે દર્શાવેલા મતો તમે આ પુસ્તકનાં મેળવી શકશો.

પાકું પુઠું કિંમત રૂ ૩
કાચું પુઠું ” રૂ ૨

અંસરી વાગી

શીરાજની વાડીના તે પ્યારો બુલબુલ
બોલ્યો,
તેના મધુર ટહુકાર ઉપર પ્રભાએ
પ્રાણ પાથર્યા

એક એક ગઝલ ઉપર માણસો મસ્ત બની જતા
ઠેકઠેકાણે તેનીજ ગઝલો ગવાતી, મીનલસોમાં
કે શાહી દરબારોમાં, ગરીબોની ઝૂપડીમાં કે
અમીરોના મહેલોમાં તેનીજ માળા ગવાતી

તે
બુલબુલે શીરાજ
હતો

જે
મહાન કવિ હાફીઝ શીરાઝી

ના નામે પ્રખ્યાત થયો.

સંપૂર્ણ જીવન ચરિત્ર વાચ્યું હોય તો આજેજ મંગાવો

ભૂમિકા

મુંબઈની સ્કોલ કોઝીઝ કોર્ટના ચીફ જજ
સાક્ષર રત્ન

શ્રિમાન કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ લખી છે.

મુંબઈમાં આ જીવન લોકપ્રિય થઈ પડ્યું છે

કિંમત પાકું પુર્ણ રૂ ૩

” કાચું પુર્ણ રૂ ૨

જી. મહમદ

૧૯૧, સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૭

ઉગતી કળીઓને
શિક્ષણના પાણીનું સીંચન કરજો
કે જેથી

પ્રકૃતિ થયા પછી તેમાંથી સફળુણ, સમ્યક્તા અને
દિલ્લાની સુગંધ મહેકી ઉઠે
— તે માટે —

સુંદર ફીલ્મો અને શિક્ષામદ વાતો દેખાડવા
પ્રત્યે ખાસ ધ્યાન રાખજો
અને
સેન્ટ્રલ રોડ પર આવેલા

ગ્લોબ સીનેમા

માંજ પધારજો.

જ્યા

હંમેશ સુંદર અને બોધમદ શીક્ષેજ ચાલે છે.
ઈંગ્લીશ, મુસ્લીમ, તેમજ હિંદુ સ સારની સુ રશીઓ,
ધાર્મિક ચિત્રપટો

ખાસ મોટા ખર્ચે મંગાવવામાં આવે છે.
અંતરપર સારી છાપ લઈ જવાનું એકજ સ્થાન

ગ્લોબ સીનેમા.

સેન્ટ્રલ રોડ, મુંબઈ.

સર કરીમલાલ.

શેઠ અલીદીના મોલેદીના	૧
„ યુસુફ શરીફ	૧
„ અલી શરીફ	૧
„ લાજ અબ્દુલકરીમ કાસમ ખટાકે	૧
„ આમદ સુલેમાન જુમાળી	૧
„ દાહરાહીમ મહેરઅલી	૧
„ હુસેનઅલી રજાઅલી	૧
„ ઇસમાઇલ ઇબ્રાહીમ વેરા	૧
„ મોહમદ લાજ હામદ સાબુઆની	૧
„ ગુલામહુસેન ખાનમામદ	૧
„ ગુલામહુસેન અબ્દુલ્લા	૧
„ કરમાલી હળીય	૧
„ અલીબાઇ ધાલા કાનજી	૧
„ ઇસમાઇલ મેરાલી	૧
„ મુસા મોલેદીના	૧
„ ગુલામહુસેન સુલેમાન	૧
„ ગુલામહુસેન કરમાલી પટેલ	૧
„ ઇસમાઇલ મામદ મનજી	૧
„ અલી શરીફ	૧
„ મામદ હાશમ	૧
„ મામદ નથુ ઝાંઝીઆરવાલા	૧
„ જાફરઅલી લાલજી	૧
„ પીરમામદ ઇસમાઇલ લાડકે	૧
„ ગુલામઅલી રેમતુલ્લા	૧
„ અકબરઅલી જુમા કલયાણી	૧
„ જાફરઅલી પીરબાઇ	૧
„ હાશમ ઇસમાઇલ ગલાસવાલા	૧
„ જાનમામદ કાસમ	૧
„ ગુલામહુસેન રહીમ	૧
„ ઇ. આર. મલખારવાળા	૧
„ ખેરામજી નસરવાનજી સેકરેટરી	૧
„ યુસુફ એમ. પીરબાઇ	૧

સર કરીમભાઈ.

શેઠ ગુલામહુસેન જે. રવજી	૧
„ દાઉદ હાશમભાઈ પુત્ર	૧
„ મહમદઅલી હાજી ગુલામહુસેન	૧
„ મહમદ અલી હેસાણી	૧
„ કરસનદાસ ડોસા હાકરરી	૧
„ હોરમસજી દો પહોચખાનાવાળા	૧
„ જલ્દાગીર એ દાવર	૧
„ ગરજેજી અસખનીયારજી શગડ	૧
„ મનચંજી પુરશેજી કટેલી	૧
„ અબદુલ્લા મહમદ	૧
„ અનુ મામદ	૧
„ મોતીલાલ માણુકલાલ	૧
„ નાનચદ એચરદામ	૧
„ સોરાબજી એદલજી દીગરીઆ	૧
„ A. Parsee	૧
„ એસ્ટીક જે. સેઠ	૧
„ ખાનમામદ કુંપતી	૧
„ હસન અલી સાજન	૧
„ હકીરદામ હીરાલાલની કું	૧
„ મણ્ડીલાલ જગનલાલ પરીખ	૧
„ રતનશાહ એચ. ભર્યા	૧
„ લખુ મોલેદીના	૧
„ અલીલાલ ઇસરામ	૧
„ અબદુલરસુલ મોલેદીના	૧
„ ગુલામહુસેન ફાઝલ	૧
„ તાદુર કતારીય ક પત્ની	૧
„ દોસ્તમામદ નયુ ગાંગજી	૧
„ ખાજન બંદાલી મોલેદીના	૧
„ આમદ ઇમરાદીમ	૧
„ અલી વલીની કું.	૧
„ ફાજલ પ્રેમજી	૧
„ અબદુલરસુલ હાજી ખરમસી	૧

પ્રસ્તાવના.

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી આજે એક પર્વત સમાન માથે ઉભેલી ફળભાથી સુક્તિ મેળવી શક્યો. સર કરીમભાઈનું જીવન ચરિત્ર લખવું એ માત્ર મારીજ ફરજ નહીં પરંતુ મારી માન્યતા મુજબ હિંદના દરેક લેખકના મનમાં એ ફરજ પુરી કરવાના વિચારો આવવાનું જોઈએ છતાં ભાગ્યવાન છે સાકી જે બીજા કોઈ લેખક બંધુ આ પુસ્તક લખે તે અગાઉ તેનેજ સુજ્યું, સુજ્યું. કાર્યનો આરંભ થયો. અને આજે હર્ષ ભાવે તે મહાન નરનું વૃતાત પ્રજા સમક્ષ મુકાયું.

“સારા કામમાં સો સંકટ” એ કહેવતાનું સાર અલગત આ કાર્ય આટોપી લેતા અને પછી અનેક જાનજોમાથી પસાર થવું પડ્યું. એક પુસ્તક લખતા મને તે વળી શી અગવડો વેઠવી પડી હશે? એ પ્રશ્ન ઉત્તર થઈ શકે ખરો, છતાં એ તો જેણે કાર્ય કર્યું હોય તેનેજ ખબર પડે. અથવા તો જે બક્ષિથી કામ પડ્યું હોય તેજ

સામાવાળાની અગવડોને પીઠાણી શકે, તો એ તકલીફ પછી છેવટે સફળતા પૂર્વક પાર ઉતરી શક્યો. એજ તે કૃપાળુ બાપનો સૌથી મોટો આભાર.

સર કરીમભાઈ એક એવા પુરુષ હતા, કે જ્યાં માટે એક નહીં પણ અનેક વીટંબણાઓ- માંથી પસાર થવાનું કોઈપણ વ્યક્તિ આનંદે ક્યુલશે. તેમના કેમ ઉપર, કેમ ઉપરજ નહીં પણ હિંદની પચરંગી પ્રજા ઉપર અનેકાનેક આભારો છે. એ આભારોનો બદલો ઇશ્વર સિવાય કોઈ પણ વાળી શકેજ નહીં. છતાં તે સ્વર્ગવાસી પુન્યશાળી પુરુષના ઉપકારોજ માત્ર યાદ કરવાનું ઉપકાર ત્રણે દબાયલાઓને ફાળે આવ્યું. હા, ખરેખર આજે તે વ્યક્તિનું નામ અંતરની ઉડી આશીશો સહીત લેવામાં આવે છે. યોગ્ય કેમ, યોગ્ય કેમ નહીં પણ અખીલ હિંદ તેની સખાવતને પીઠાણે છે. સાકી તેવા મહાન પુરુષનું જીવન લખવા પ્રેરાયો એ શું સાકીના અહોભાગ્ય નહીં કે ?

આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં મને કિંમતી મદદો આપનાર વીર પિતાના વીર પુત્ર સર હાજીમભાઈ છે. સર કરીમભાઈ અને તેમના

કુટુંબ સંમિલિતી સર્વ માહિતીઓ આપવામાં
સર ફાજલમાઈએ પોતાના કિંમતી સમયનો ભોગ
આપ્યો છે. આ સ્થાને એ બોળ કામના તુર
સમાન લેખાતા નેતા સર ફાજલમાઈનો પણ
આભાર માનું છું.

સર કરીમભાઈ ઇસ્લાહીમ બેરોનેટના જીવનનો
આરંભ મેં જુદીજ દીશા તરફ વળાને ક્યો છે.
કે જ્યાં કામમાં પેસેલા સડાઓ કામના શ્રિમંતો
નહીં તે પર વિચાર ચલાવી જોઈતા સુધારા
કરી શકે. આ પુસ્તકમાં દાખલેલી બાબતોથી
કાંઈ પણ ગૂઢસ્ત્રે ઓછું લાવવાનું નથી. પણ સમો-
ચિત દષ્ટિ રાખવા બદલ વિશાળ દષ્ટિ રાખી.
ખરા એટાની તુલના કરવાની છે. આ પુસ્તકનાં
આરંભમાં જ શુભવામાં આવેલી હકીકતો કાંઈ
પણ ખામ કામ નરે લખવામાં આવી નથી
અથવા અમૂક કામેજ માત્ર એ પર વિચાર
ચલાવવાનો નથી. પણ હિંદની દરેક
કામોમાં એવા સડાઓ આપણે મેળવી શકીશું.
દરેક કામે પોતાનુંજ વિચારવાનું છે. ખરા વિચારો
લાવવા બદલ લેખક પર કોઈની તીક્ષ્ણ કટારો
ફેંકવાની નથી, અને જે ફેંકવામાં આવે તે

તેવા સંકુચિત વિચારના ગૃહસ્થો માત્ર ભુલજ કરે છે એમ કોઇ પણ કહી શકે ખરો:—

સર કરીમબાઇના જીવન સંગઘેની નેટલી માહિતીઓ હું મેળવી શક્યો છું નેટલી જનતા સુધી તો મેં એમાં સમાવી છે તો એ મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. હું ભૂલું તો તેમા કાંઇ નવાઇ નથી, ભૂલ્યો હોઉં તો સુત વાચક વદ મને ઉદારતા દર્શાવી ક્ષમા કરશે એવી આશા છે.

૮, દોનતાડ કોસલેન

મુખર્ષિ ડ.

તા. ૧૨-૧૦-૨૫

}

સાકી.

કરીમભાઈ

સર કરીમભાઈ ઈબ્રાહીમ
પહેલા બેરોનેટ

નું

જીવન ચરિત્ર.

The Late Sir Currimbhoy Ibrahim.
(First Baronet)

मुस्लीम सभापती नौकाना सूकानी हिंदुस्थानना शाह सोदागर
महुंम सर करीमखाना छत्राहीम.
(पहिला बॅरोनेट)

ખુશા અમીર વો' મુન્અમ કે હોકે દૌલતમંદ,
જુદાએ સર શજરે મેવા દાર કી સૂત.

હિંદુસ્તાન અને તે પર વસ્તી ખોળ-
પારસી-હિંદુ ક્રિશ્ચિયન-ચહુદી-વોહરા-અને મોગલ
તેમજ અરબ આદિ પચરંગી પ્રજામાંના સાહિત્ય
વિલાસીઓ હજી થઈ ગયેલા થયા થયા મહાન
નરોના ચરિત્રોથી અપરિચિત છે જેનું મુળ કારણ
ખરી રીતે જોઈએ તો માત્ર તેમની બેરકારી
છે. આંખ વિંચામણા અને હોઠ સાથે અપ્રાનવાનું

કડવું બી લિંદની પ્રત્યેક કોમમાં સદીઓની સદીઓ અગાઉ રોપાયે ગયું છે વિવિધ કોમમાં રોપાયેલા એ બીમથી કોઈ કોઈએ પોતાનું પોત પ્રકારનું છે. કોઈ હજી દુરગની તૈયારીમાં છે, જ્યારે ક્યાંક એ બીનું સ્વરૂપ હોડા. કે એ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. તો બી બારતની એવી અનેક કોમો છે કે જેમાં એ મૃત્યુની કડવાસ દગ નાર બી એક એથી બરેલા મહાન રક્ષક તરીકે કોમના શીરપર ઝડુમી રડ્યું છે. જતા છતી આખે આપણા બનેલા તે જોઈ શકતા નથી.

આ પુસ્તક લખતા વચ્ચે કે છેવટના કોમ અને ત્રિમત વગ માટે કંઈ લખી દેવાત રૂપી વીજતા છાટા ઉડાકુ તે કરતા તો આરંભમાં બન્ને એ ઝેર પ્રમસાય કે જેથી આગળ જતા સીંચન થએલા અમીથી તે હળાહળ વીજનું ઝેર ઉતરી જાય. આ વિષય આરંભમાં શોભે. કારણ કે તેમાં ઝેરી બીયાને પાણી સીંચી છોડવા આકારમાં અને તે પછી કોમને જડવાથી ઉમેડી ફાંફી દેવા તૈયાર ઉભેલા વૃક્ષ સ્વરૂપે તૈયાર કરનાર કોઈ હોય તો તે ત્રિમંતોજ છે માટે આરંભમાં તે બીને પાણી ન સીંચવાની બનામણ કરતા એ બે.કો ટાંકી લઉં તો તેજ ચે.ચ ચર્ચ પડશે. ને કે મારા આ લેખ પર ત્રિમંતો લેશ માત્ર પણ

ધ્યાન આપવાના નથી એવી મારી સંપૂર્ણ ખાતરી
 છે. છતાં જ્યારે લખવાનો પ્રયત્ન પ્રાપ્ત થયો,
 ત્યારે હવે લખ્યેજ છુટકો દીલમા ભગવલા
 ઉભરાઓ ખાલી કરતા પણ શ્રિમતોની તિક્ષ્ણ
 દૃષ્ટિનો ભોગ થઈ પડવાની ધાસ્તી અને ન લખતા
 રીખતી કેમનો વિચાર એ બન્ને દિશાઓના
 ગણાતાણામાં તણાતા એટલે સુદી વચ્ચે સોપારી
 જેવી સ્થિતિ ભોગવતા દેખકને એટલું કહેવા
 પા કે:—

કુલ જે કહેતા હું તો પારોડા ^૧કલંક હોતા હય,
 સુખ જે રહેતા હું કલેજ મેરા ^૨શક હોતા હય.

શ્રિમતો એટલે અજ્ઞાન વ્યક્તિઓ—આત્મ
 પૂજક પૂતળા કેમનું સત્યાનાશ વાળનાર જેવી
 હવા-હા.....શ્રિમતો! જે બુદ્ધિશાળી ગણાતા
 હોય તો તે માત્ર તેમની પાસે રહેલા ધન
 બંકારથીજ, ધનને અંગે બર્થ આડંબર કરતી
 આત્મ પૂજક વ્યક્તિઓ જનસમાજમાં નિદાન
 તરીકે ઓગળ્યા છે. એટલે જાણે પોતે ન હોય
 તો દુન્યામાં અંધારુંજ હોય મને છે

અશ્વાહરે ઝનાઝ દેખકે કહેતે હંય આઈના,
 હમ ઝનાઝની નહી તો કોઈ નાઝની નહી.

---

^૧કલંક:-દુ.ખ. ^૨શક હોતા હય:-દોટે છે.

પરંતુ વિચારક વર્ગ આગળ-પછી ગમે તો તે નિર્ધન હોય-જરૂર તે સુખમાંજ ખરે છે. એવા ત્રિમંતો સુખ છતાં પૈસાને અંગે વિદ્વાન ગણ્યાતી વ્યક્તિઓ-અજ્ઞાન છતાં લક્ષ્મિની પ્રસન્નતાને અંગે ચતુર ભેખાતા પુરૂષો ડગલે ને પગલે કામમાં નજરે પડે છે જ્યારે જ્ઞાની-વિચારક-અને ખરા ખોટાની તુલના કરી શકનારા શ્રીમંતો ભુજ ને માજ દેખાય છે, અને જેઓ એવા છે. તેઓ માટે એજ પ્રાર્થના છે કે ચીરકાળ પર્યાંત જીવતા રહેા. તેવા અવિચારી ત્રિમંતોના થોડાક દાખલાઓ ટાંકી સેવાની આ સ્થાને રજા લઉં છું. બનતા સુધી તો આજે જોડલા બનાવેા ધ્યાનમાં છે તેટલા બધાજ ટાંકી સેવાની પ્રમળ ઘચ્છા મનમાં રમી રહી છે

ચક્ષુમે સાકીકા ધસારા હય થે રપયમાને સે,
દેખ હુશીઆર ન જાએ કોઇ કેમયખાને સે.

નાઝ:-અભિમાન. નાઝની:-અભિમાન કરનાર-અભિમાન ધરાવનાર સુંદરીઓજ હોય છે. જેઓ પોતાના સૌંદર્ય માટે બહુજ અભિમાન કરે છે. તેથી સુંદર ઝીઓ માટે “નાઝની” બોલ વધરય છે.

ચક્ષુમે સાકી:-સાકીની આંખ. રપયમાનેસે:-ખાવાને કેમયખાનેસે:-પીકામાંથી

જ્ઞાન ન હોય ને ધન હોય તો તેવા ધનને શું
 ઘોષ પીવું છે ? વિચાર શક્તિ ન હોય તો તેવા
 ધનનો શો ઉપયોગ ? ખરા ખોટાને પારખવાની
 પરીક્ષક દષ્ટિ ન હોય તો તેવા પૈસાને શું આગ
 લગાડવી ? ચાતુર્ય અને બુદ્ધિબળ નહોય તેવા
 શ્રીમંતોને શું ઉકાળા પીવા છે ? પૈસા હોય ને
 જ્ઞાન નહોય તેવા પૈસાને મારા તો સાત સલામ
 છે. આત્માભિમાન અને કામ લાગણી વિનાની
 વક્ત્રિને સેવકના તો સાત પ્રણામ છે.

કામમા પડેલા ગરીબ બાળકો-અનાથો-અને
 વિધવાઓની દાઝ ધરાવનારા શ્રીમંતોજ આ
 ભારતપર જન્મો. એવા શ્રીમંતોની અમને જરૂર
 નથી કે જેઓ વ્યર્થ અહંભાવને પોષી પોતાની
 આડંબર વૃત્તિથી પોતાનેજ જોઈ શકે અમને
 તો કામને જોનારા શ્રીમંતોની જરૂર છે. કાઉન્સીલ
 કે કોર્પોરેશનમાં જવા વડી ધારાસભા કે ખીજ
 એવાજ મંડળોમાં દાખલ થવા કાળે માથુંસો
 લાખો રૂપીઆ ખરચી નાખે છે. પથુ જ્યારે
 પોતાની કામનું બાળક તેમને દરવાજે મદદ
 માગવા જાય છે. ત્યારે તે બાપડાને દરવાજા ઉપર
 પથુ ઉભું રહેવા દેવામાં આવતું નથી. પાંચ
 પંદરની તેને મદદ કરવા હાથોમાં કાંટા વાગે છે.
 ખીજાર છે એવી શ્રીમંતાધને. આપણે જોઈ લેકેમ

હમણું કે એવા મંડલોમા નાખવ થઈ તેઓ
કોમનું લેશ માત્ર પણ બહું કરી શકતા નથી.
માત્ર તેમા દાખલ થવા મોટરો અને મત લેગા
કરનાર કેનવાસરો ઉપરાંત પાર્ટીઓ અને મોજ-
શોખમાજ હમરો રૂપીઆ ખરચાઈ જાય છે.
એ પૈસા કોમના લાભાર્થે ખરચાયા હોત તો શું
કોમની ઉન્નતી ન થાત ? જરૂર થાત પણ સમજો
કાણુ ? પોતે ખરાખીના અધિકારમય ઉંડા ખાડા
તરફ તણાતા જાય છે છતાં તેમા પડી નાશ થવા
અગાઉ પોતાને સંભાળી લેવાના વીચારો તેઓ
લેશ માત્ર પણ કરતા નથી.

પર ઉસ કોમે રંગાશીલ કી ગફલત વોહી હય,
રતનજીવે અપની ઉકનાઅત વોહી હય.
મીને ખાકમે શીર ભી જરૌનક વોહી હય,
હુધ સુખ્હ ઔર ખવાગે પરાહત વોહી હય.
ન અફસોસ ઉન્હે અપની મીલકતપે હય કુછ,
ન ફરક ઔર કોમે કી ધજૂત પે હય કુછ.

રંગાશીલ:-ભાન ભુલી. રતનજીવ:-અસ્ત.
ઉકનાઅત:-ધીરજ. જરૌનક:-જાહોજલાલી. પરાહત:-
આરામ. ફરક:-ઘણા.

સરકારી દરબારી કામ પ્રત્યે તમે નીહાળી-
 લેતા કે બીજી એવી બાબતો જેમાં સરકારને મદદ
 જોઈતી હોય ત્યારે કોઈ માનનીય સરકારી
 અમલદાર મુખે જિમ્મો લેને પાર્ટીઓ આપી પોતાને
 ત્યાં નોતરે છે. પાર્ટીમાં ખાણીપીણી પછી ઝડ
 દમ તે પોતાની મનઝમ્મ કહી ન જો છે અને નામના
 બુદ્ધિમાન શ્રિમંતો તરત પચીસ પચાસ હજાર કે જે
 પાંચ લાખનો આકડો ત્યાં જમી કરાવી આવે છે.
 આટલા રૂપિયા માત્ર પોતાની નામના ખાતરજ
 અપાયા. એમાં તેમણે કેમનું શું બહુ કયું? તે
 અમલદાર સાહેબ પાસે તો તરત રૂપિયા
 એટલી નાખ્યા પણ કેમનું કોઈ બાળક સહાય
 માગવા દરવાજો આવશે તો “શેઠ સૂતા છે”
 અથવા “બહાર ગયા છે” એમ કહી તે બીચારાને
 ટાળી નાખશે. અને જો કદાચ જોગ જોગે તે
 શેઠ સાહેબ સાથે વાતચીત કરવાનું માન તે
 બાપડો ખાતરી શકશે તો એ “અમે તે કેટલાને
 મદદ કરીએ?” એમ કહી બીચારાને કાઢી મુકશે.
 હા... ખરી વાત બિચારા તે ઉદાર પુરુષ કેટલાકને
 મદદ કરે? મદદ કરી કની તો ચાક્ય. હવે શક્તિનો
 વિયોગ તેઓ કેમ ખમી શકે? વિરહી મન
 બળા જવાની ધારતી પણ પાછી સાથેજ હોય
 એટલે તેમને હાથ જોડ્યુંજ પડે.

પ્રીરાકે ચાર મેં રનફરત હમ મમસે,
અલગ બેઠા હું સાકી સે બીગડ કરે.

બધી બધી આશાએ આવેલો તે બિચારો
નિરાશ થઈ પાછો જશે. શું તેના શ્રિમંતો બુલી
બળ છે કે જરૂરત વિના કોઈ મદદ માગવા
ન આવે.

ઈન્કાર તો કરતે હો મગર ચેંબી સમજ લો,
પ્રેમ વજ્ર કીસીસે કોઈ સાએલ નહીં હોતા.

રાંડોના ધરમાં-નાચ મુજરામાં કે કોઈ
કંચનીના પ્રેમમાં લાખો ભક્તે ખરચાય. પાન
આવવામાં કે પ્યારીના હાથે પાનનું બીકું ખાવામાં
હજારો ભક્તે ઉડે. દારૂની બાટલીમાં કાંડો ભક્તે
વહી જાય. મોટરના પેટ્રોલમાં સેકડો ભક્તે સળગે.
પણ કોમ ન આવે. કોમ મદદ ન મેળવે, કોમ
કેળવણી ન પામે, કોમ રીખાતીજ રહે. કોડી
ધીકાર છે એવા ભારતના સંતાનોપર.

વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો કે કોમના શ્રિમંતો
કરતાં ખરો દોષ મધ્યમ સ્થિતિના માણસોનોજ

પ્રીરાક:-વિયોગ. રનફરત:-ધીકાર અથવા
કંટાળો. મય:-દારૂ. ઈન્કાર:-ના પાડવી. પ્રેમ
વજ્ર:-કારણ વિના. સાએલ:-માંગનાર.

છે. જેની દલીલો આપવામાં આવી, પણ એ
 દલીલો ઉપર અચ્છી રીતે વિચાર કરતા છેવટે
 પણ કોણેકું તો એમજ ગુચ્છાયલુંજ રહ્યું. શ્રિમ-
 તોમા જેટલા દુર્વ્યસિન છે તે કરતા પણ વિશેષ
 મધ્યમ વર્ગમાં છે. એ વાત ખરી. છતાં ઉધે
 રસ્તે ઉતરી પડેલા એ ગરીબ વર્ગને ક્યારથી ખબર
 પડે કે તેઓ સરળ માર્ગ ત્યાગી ચૂક્યા છે ?
 કારણ કે તે બાબતનું બાન કમવચા માટે કેળા-
 વણી અને જ્ઞાનની જરૂરત છે જેની તે મધ્યમ
 વર્ગમાં તો અછત દીસે છે. એટલે કેળવણી કે
 જ્ઞાન વિનાનું બહુ ભુકું તે કમ પારખી શકે ?
 તે ઉપરાંત જો ગરીબ વર્ગ દુર્વ્યસિની હોય તો
 તેને સુચારવાનું કામ પણ માત્ર શ્રિમતોથીજ
 થઈ શકે છે. એક ગરીબ વર્ગની વ્યક્તિ કરતા
 એક શ્રિમતનો ખરચ કમલેને પગલે અગણીત
 હોય છે. પ્રત્યેક કામમાં તે વધુ ખર્ચે છે. વધુ
 વડાડે છે. એટલે આટલો અન્ય ગણનાર શ્રિમંત
 પોતાના ખરચમાંથી કોમને તારવા માટે પણ
 અમૂક રકમ કાઢી શકવા સામર્થ્યવાન છે. મધ્યમ
 સ્થિતિની ફરજ અને શ્રિમત વર્ગની ફરજને હું
 આગળ જતાં સમજાવીશ અને તેથી સમજાઈ
 આવશે કે ખરો હોય શ્રિમતવર્ગનોજ છે. એટલું
 નક્કીજ છે કે મોજશીખ માટે ખરચ કરનાર એટલે
 કે જે માણસ એક થોડા સમયમાં આટલો ખરચ

કરી શકવા સામર્થ્યવાન હોય તો પછી તે પોતાની
યથાશક્તિ મુજબ કોમના ગરીબોના ઉદ્ધારાર્થે શા
માટે પ્રયત્ન ન કરે ? શા માટે તે કોમને મદદ
ન કરે ? જેમ પોતે ખાઇ પી આનંદ મેળવે છે,
તેમ કોમનું હિતાહિત પણ તે શા માટે ન
વિચારે ? આ વાતનો નિર્ણય આગળ જતા
થઈ જાય ત્યાં સૂધી બીજી વસ્તુઓ તપાસી લેયો.

આવો હવે પશ્ચિમની ઠંડી હવાના દહાવા
લૂટવા ત્યાં સૂધી ધકેલા ખાતા શ્રિમતો તરફ
આપણે જોઈએ. વર્ષમા એકાદ બેવાર પોતાની
તાંદરૂતીના મુધારાર્થે યુરોપના પ્રવાસે નીકળી
પડતા શ્રિમતો લાખો રૂપિયા કાકરા પેડે વેરી
નાખે છે. યુરોપ ! એ નામની મોહીની જાહેર
તેમને લાગી હોય તેના વર્ષમા એકાદ વાર જો
ત્યાં ન જવાય તો તેમને એન પડતું નથી,
હા...કેમ નડોય ! શીનળ પ્રદેશની સૂંવાળી આમડી
કેને ન ગમે ?

દમ નીકલને લગા ઉસ જુતપે મુસલમાનોંકા
અળ્ય તો અસ્લાહી ૧ નીગેહ પાન હમ ઇમાનોંકા

ચોડાજ સમય ઉપર એક સર નાઇટ સાહેબ
મુગેપના પ્રવાસે નીકળ્યા હતા. અગાઉ એમ તો

---

૧ નીગેહયાન:—રક્ક-સંભાળનાર.

દર વર્ષે તેઓ ત્યાં જતાં રહેતા, પણ તેમની
 છેલ્લી મુસફરીનો ખરચ કર્મ મંજોગે હું જાણવા
 પામ્યો, જે રૂપિયા ચાર લાખનો હતો. એ
 ચાર લાખમાથી ત્રણ લાખ-અરે બેજ લાખ
 એટલા પણ નહીં તો એકજ લાખ તેમજે
 જે પોતાની કામ માટે કદામ હોત અને તે
 લાખ રૂપિયા માટે કામને જોઈતી મદદની જાકે-
 રાત આપી હોત તો આથી શું કામને મદદ
 ન થત ? બીજા એક રાજવંશીની રૂપિયા
 પીસતાલીસ લાખની યુરોપ ખાતે બનેલી કહાણી
 શું પ્રજા વિગરી બેઠી છે ? એક સાધારણ
 ખાટકી કન્યા માટે રૂપિયા પીસતાળીસ લાખ
 સાથે પોતાની ઇજ્જતનો ભોગ ! એ શું
 પશ્ચિમની બલીહારી નહી કે ? પેલા સરનાઈટ
 સાહેબ ચાર લાખ યુરોપ જઈ ખરચવા કરતા
 ચરસોમા હિંદની કોઈ ઝંવી જગ્યાએ નહોતા
 જઈ રકતા કે જ્યાં તેમની તંદરસ્તી સારી રહી
 શકે ? હા. કદાચ ભારતે પોતાનું ગૈરવ ખાલું
 હશે ? શું આ નંદનવન હવે કંટકમય થઈ ગયું ?
 શું જે જુમિ ઉપરના લીલા છમ ખેતરો માટે
 કવિઓ વર્ણન કરતા, લેખકો મુક્તકંઠે વખાણ
 કરતા તે જતા રહ્યા ? ફળફળાદિયી લગ્ની રહેલા
 લતા, મંદિરોની મહીમા અને મનોહર જમનો શું
 અહાંથી ઉપડી ગઈ ? શું મંગા, જમના-કે

સિંધુના શીતળ કીનારાએ એ કળદુષ્ણ જમીનોને
શુષ્ક બનાવી દીધી ? શું દીલ્હી, આગ્રા, લખનવ,
કે કાનપૂરની આદર્શ કળાના નમૂનાઓ હસ્તી-
માંથી મટી ગયા ? શું તે શીતળ ટેકરીઓ ભાર-
તીમૈયા ખોધ બેઠી ? દુર્ભાગી ભારત બાતુભાવના
અમી રેલાવી રહેનાર, તારા મુક્તકંઠે વખાણો
કરનાર વીરલા તો ઉપડી ગયા. જે દેશ ઉપર દેવદાનવો
પેદા થયા, જે ભૂમિ પર મહાન નરો-ગ્રોહાઓ
અને પરોપકારી પુરુષો જનમ્યા, જે દેશમાં મહાન
તપસ્વીઓ અને પીર મુરશીદોએ જન્મવાનું મન
પર લીધું, તે દેશનું ભોરવ, અભિમાન ઝળક અને
પરદુઃખજનન થયો જતા રહ્યા ? ધન્ય છે ભારતી
પુત્રો તમને.

થેહી હાલ દુન્યામે ઇસ કામકા હય
‘અંબરમે’ જહાઝ આકે જસ્કા પડા હય
કીનારા હય દુર ઔર તૂફા બપા હય
ઠગુમાં હય ચે હરફમે કે અબ્બ દુઅતા હય
નહીં ભેતે ‘કરવટ મગર’ અહલેસે કીસ્તી
પડે સાતે હંચ ‘એ ખબર આહેસે કીસ્તી

‘અંબર:-પાણીનું વટોળીયું. ૨ જહાઝ:-નૌકા
ઠગુમાં-શંકા. ‘કરવટ-પાસું દેરવવું’ અહલેસે કીસ્તી
નૌકામાં સુનારા અથવા બેસનારા ‘એ ખબર-
બાત સુધી.

એક વખતની વાત છે કે દેવલાલી ખાતે આવેલી જમીન મંબધે ચાલતા કેસ માટે મારે નાસકની કોર્ટમાં જવાનું હતું. પણ હું ત્યાં જઈ લડત ચલાવું તે અગાઉ મારા પિતૃઓએ પાવર ઓફ એટરની લ્હા લેવાનું કહ્યું. પાવરનો ખરડો તૈયાર કર્યો અને ગયો. હું તો એક જે. પી. સાહેબની સહી લેવા મારા પાડોશમાં જ વસ્તા તે જે. પી. સાહેબે પોતાને ત્યાં એક જીનો પુરાણો વહીલ નોકર રાખ્યો હતો. તરત તેમણે તે ખરડો પેલા ધરડા ખખડે નેવા આપ્યો. તે વહીલ સાહેબ હતા મરાઠા એટલે કાંઈ ગથુ-ગથુના ચરમો ચઢાવી મંડ્યા નેવા. અને પોડી-વાર રહી તેમણે તે ખરડો પેલા જે. પી. સાહેબના હાથમાં આપતાં કહ્યું. “હે મધી આપલા કામ નાહો.” ચાલો થઈ રહ્યું. પેલા વહીલ સાહેબે કહ્યું અને તે જે. પી. સાહેબ તે ખરડો મારા હાથમાં આપતાં બોલ્યા. “ઝૈર હીસી પાસ સહી કરાલો.” હું તો સ્તબ્ધ થઈ ગયો. પેલા જે. પી. સાહેબે પોતાનું પોત પ્રકાશ્યું, અને પોતાની વર્તણૂકથી મને જણાવી દીધું કે હું કાયદા કાનુનો જાણતો નથી. માત્ર અમંત હોવાને કારણે નામ સાચળ પૂછું તો હોવું જ નેહએ એટલે જરૂરિયાત માફ પી પીસનું પૂછું વળગાડ્યું છે. હું જાણ માનમાં તે અમંત

વ્યક્તિની મુખર્તા ઉપર અદ્વિતીય કં-તો સ્વર્ગ-
સ્થ ઉપ્યુ. મ્યુનિસિપલ કમિશનર મી. એ. એ.
મોસ્લી પાસે ગયો. અને તે ભલા પુરુષે શું
કયું? મારી સાથે મારે ઘેર આવતો રહ્યો.
માર્ગમાં મેં કહ્યું “અપણે ગડી કરી લાઇએ.”
તોએ તેમણે ના પાડી અને રખડતા તે
બિચારા મારે ઘેર આવી સહી કરી ગયા.

અમને તો આવા પુરુષો જોઇમે છે. અસાન
અને મુખ જો. પી. સર નાછોટે-ખાન બહા-
દુરો-કે જેરોનેટોની અમને જરૂર નથી. સ્વાર્થી
ત્રિમંતો કામને નથી જોઇતા. અમને તો પર-
દુઃખમંજન-પરે. પકારી અને પરમાર્થમાં મન
રેહી રાખનારા વીરલાજ જોઇએ છે. વિદ્યાની
તો મુંગધ પણ જોમણે ન લીધી હોય એવા
શેડીઆઓની અમને જરા પણ જરૂર નથી.
ખીનઓને જરૂર હોય તો ભથ્થે. મને તો તેવા
શેડીઆઓની લેશ માત્ર પણ દરકાર નથી, કાર-
ણકે મારી નજરમાં તો તેની વ્યક્તિઓ પુરુષાર્થ
ધરાવનાર વ્યક્તિઓ તરિકે નહિ, પણ માનવ,
અંદરમાં ધારણ કરેલા વાંદર સ્વરૂપ જેવા
જોવાય છે. “વિદ્યા વિનાનો મનુષ્ય નિત્ય
નવા મેવા ખાનાર વાંદરાથી પણ બહુતર
જોવાય છે.”

૧ ખુશા અમીર વો' ૨ મુન્ઝામ કે હોકે ૩ દૌલત મંદ
૪ જુકાએ સર ૫ શજરે મેવાદારકી સુરત

કામમાં કેળવણી નથી. કારણ કે કેળવણી કે વિદ્યાને ચાહનારાજ નથી. એક ઘરમાં જ્યારે પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્યારે ગમે તો તે શ્રિમંત હોય કે નિર્ધન પણ માત પિતા તો હર્ષ ધેલાજ થઈ રહે છે. નહાનપણથી પાળી પોષી ભવિષ્યમાં તે પુત્રથી લાભ મેળવવાના વિચારે તે ગરીબ આર્થિક સ્થિતિ ખરાબ હોવા છતાં પણ પોતાના પુત્રને મહા કંઈ વેડીને પણ મોટો કરે છે. નિશાળે જવાને લાયકનો થતાં માતપિતાને પોતાના તે પુત્રને કેળવણી આપવાનો વિચાર થાય છે. પણ કેળવણી આપવાથી પૈસા ક્યાથી લાવે ? છેવટે તેઓ બાપડા નીરાશ થઈ પોતાના પુત્રને મજૂરી કરવા મોકલે છે. સાંચારણ પગાર ઉપર તેને પોતાનું નિર્વાહ ચલાવવું પડે છે. કહો હવે કે તે બાળકને આગળ વધવાના કોઈ ચિન્હો છે ? નથીજ. તેની જાંઘળી ધૂળ થઈ ગઈ. તેની શક્તિઓ દબાઈ ગઈ. અને તે મજૂરી કરવા પાછળજ પડ્યો. ક્યાં ગમે

૧ ખુશા:-મુન્ઝારક છે. ૨ મુન્ઝામ:-કસાણુ
કતાં ૩ દૌલત મંદ:-શ્રિમંત. ૪ જુકાએ:-નમાવે
૫ શજરે મેવાદાર:-જૂનથી લગી રહેલા વૃક્ષ.

માત પિતાનો પુત્રના જન્મ દિવસે ઉપજેલો હર્ષ ?
 આ આનંદ તેમજ ઉત્સાહને દાખી દેનાર—બિશુકા
 વસ્થામાં રીખાવી રીખાવી મારી નાખનાર કોઈ
 હોય તો તે કોમના શ્રિમંતોજ છે. કેટલાકોને
 થોડુંક શીખ્યા પછી પૈસા ન હોવાના કારણે
 અધવચ્ચે નિશાળ ચૂકવી પડે છે. અને રળી
 ખાવા માટે બહાર પડવું પડે છે. શું કોમના
 શ્રિમંતો પોતાના ગરીબ બાળકોને ઉચ્ચ સ્થાને
 નથી લઈ જઈ શકતા ? આવી પછાત કોમ
 માટે ટીકા કરતા સને ૧૮૪૭ની સાલમાં સર
 અર્સકીન પેરીએ ખુલ્લે ખુલ્લુ જણાવ્યું હતું કે
 (“ખોળખોમાં”) શીખેલા માણસોનો ટોટો છે, અને
 વિદ્વાનો તો હોયજ કયાથી ? એક પણ ખોળે
 અરખી અથવા ફારસી ભાષા જાણતો નથી, કે
 જે ભાષામાં મુસલમાની ધર્મ અને સાહિત્ય
 લખાયેલા છે.”

બર કોરેટમાં પોતાના ભાષણમાં સર અર્સ
 કીન પેરીએ કરેલા ટીકા, માત્ર ટીકાજ નહિ
 પરંતુ કોમને અવતરવું શીખવનાર ઉત્તમ શિક્ષાપ્રદ
 સાબિત થતા. આવા કલંકને શું કોમ ધોઈ
 ન નાખશે ?

લોર્ડ એકનના જરા તે અમીલમનો માઈ કરો,
 તે પ્રખ્યાત નર લખે છે, કે “હે મનુષ્ય નેતુ તારી

યુવાવસ્થામાં જીંદગી રૂપી જમીનમાં એવા બી
રોપણે કે નેથી વૃદ્ધાવસ્થામાં તું સારા ફળો પ્રાપ્ત
કરી શકે. ”

કેમ રોપે ? કેમ બાળકની જીંદગી છીનવી
લેનાર-જીંદગી રૂપી જમીને ખેતીન મેદાન કરી
નાખનાર, શક્તિનું ખૂન કરનાર શ્રિમતો, પાશાણુ
હ્રસ્વ ધરાવતા વ્યર્થ આડળરીઆ વડીલોના
સકળમાં સપડાયલા બાળકને તેવા અમૃદ્ય બી
રોપવા જમીનજ મળતી નથી. કેમકે જનમ્યો
તે તો માત્ર આત્મપૂજકોની આકરી કરવા
માટેજ, પણ તે આધનાઓ બૂલી જાય છે, કે
તે યુવક જીવડાને જે પ્રગતિનું પાણી પાવામાં
આવે તો આખી કેમને પોતાની હથેલી ઉપર
ઉચકી તે પ્રગતિના શીખરે પહોંચાડી દેવા સામ-
ર્થવાન થઈ શકે. પણ તે બાળકની તેવી શક્તિઓ
ખીલવવી જોઈએ. માત્ર અબણુ રાખી - તેની
પાસેથી કેઈ પણ જાતના સારા ફળો મેળવવાની
આશા રાખવી એ મિથ્યા છે.

મા'શુક વો' હય જીસ્કી તખીઅત બી શોખ હો
કયા ફાયદા ફક્ત હોજો ચહેરેકા રંગ શોખ

યાદ કરો સર વૉલ્ટર સ્કૉટનાં આ વાક્યો.

“દુન્યાનાં સદાન કામો ધણે બાગે યુવકોએજ
કીધાં છે. આરે મુદ્દાઓએ તો તે પુર માત્ર
ટાપડીપજ કરી છે.”

આટલું બધું અત્યારે કોણ વિચારે ? કોણ સમજે ? પોતાની ફરજો પર વિચાર કોણ ચલાવે ? એ બધું નજ યાય, કારણકે તેઓ મદમાં બાન ભૂત્યા છે. પણ જ્યારે યમરાજ માથે કબો રહી-કાળ આમંત્રણ કરશે, ત્યારેજ તેઓ અન્યયબીમાં ડોળા ફાડી જોતા રહેશે. ચકિત થઈ જશે. પછી સ્વાર્થ અને પરમાર્થમાં સમાજોલા ગુણ દોષો તેમને જણાશે. ત્યારેજ યુરોપનો પ્રવાસ અને ગોરી મડમડીઓ સાથે કરેલા વૈભવ વિલાસો પાપ સ્વરૂપ ધારણ કરી દ્રષ્ટિ સમક્ષ તરી જાતી ઉપર ચઢી બેસશે પણ...પછી શું ?

સદા દૈરા દૈરા દીખાતા નહી

ગયા વક્ત શીર હાથ આતા નહી

-- મહાન નાટકકાર શેક્સપીયરે પણ ખર્જન કહ્યું છે કે "જે માણસ યુવાવસ્થામાં બુદ્ધાપાને યાદ કરતો નથી તે વૃદ્ધાવસ્થામાં યુવાનીને યાદ કરી રહે છે."

આજકાલ કોણ બવિષ્યની ચિંતા કરે છે ? કારણકે જેમને ચિંતા કરવી જોઈએ તેઓમાં તો જ્ઞાન-બુદ્ધિ-કે પાડિત્ય નથી. અને જેઓમાં આવી શક્તિઓ છે તેઓ બાપડા લક્ષ્મીના હાથે સામાર થઈ પડ્યા છે. મુખાઓના હાથમાં રહેલી સત્તાનું બાન ફસેવતાં ઇરાનના પ્રજાઓ કવિ હાસીજ કહે છે કે

અપ્પલહનરા હમા શર્જત કે ગુલાબો કંદ અસ્ત
કૂતે દાના હમા અઝ ખૂને જીગર મીખીનમ
અસ્પે તાઝી શુદેહ મર્જેહ બઝેરે પાલાન
તો કે ઝરરી હમાઢર ગર્દને ખર મીખીનમ

અર્થાત:-અજ્ઞાન તેમજ મુર્ખાઓને તો આજ
કાલ ગુલાબ અને કંદના શર્જતોજ મળે છે,
જ્યારે વિદ્વાન તેમજ પડિતોને તેમના ખોરાક
પદ્મ હૃદયમાથી નીકળતા રક્તને પીતો જોઈ છે.

કુળીન અથ્થ એક નિર્જીવ કાઠી થકી જપ્તી થયો,

જ્યારે ગમેડાના ગળામાં સૂવર્ણલકારો પડેલા
જોઈ છે. એવા માત્ર નામના શ્રિમંતો શા કામના?
બુદ્ધિ અને વિચાર શક્તિ વિના કેામનું તેઓ
કેવું સત્યાનાશ કાઢે છે, તે તેઓ ક્યાંથી જાણી
શકે? વાહ, એવા શ્રિમંતો તો હિંદમાં બસે
જનમ્યા.

ટોકરૈં કે કબી ૧ એ'જાઝ દીખાએ ન ગએ
અચ્છે ૨/સાહો કે મુદે' બી જુલાએ ન ગએ

૧ એ'જાઝ:-પરાક્રમ ૨/સા:-મુસલમાનોના
એક પયગમ્બર જેને કિશ્મિયનો ઈશ્વરનો પુત્ર માને
છે. જેઓ મહદાને જીવાડવાની શક્તિ ધરાવતા
હતા. અને ઇસા મસીહના નામે પ્રખ્યાત થયા
છે. મસીહ એટલે ઈલ્હિજ કરનાર

કોમને મદદ ન કરનારા-કોમની દાદ ફરીઆદ ન સાંભળનારા-અને પોતાનાજ આનંદને મોજ શોખમાં પડ્યા પાથર્યા રહેનારા શ્રિમંતો રૂઢ પુષ્ટ દેખાય છે. શ્રિમંતાઈની છાપ તેમના મુખ ઉપર જણાય છે, અને શ્રિમંતાઈને અંગે ગાલ ઉપર લાલી પણ દેખાય છે, છતાં ખરી રીતે જોતા તે લાલી નથી, પણ કોમના બાળકોના હૃદયમાથી નીકળતા હાથકારાની ભયકર છાપ છે.

અય રૂહસીનો રંગ રૂમીસ્સીકા નહી હોઠો પેચે હય ઘૂંવા ઉડકર જમા બેશક ફીસીફી ઉઆહકા

કહો જોછએ કોમની સ્થિતિ તેવા અવિચારી શ્રિમંતોને અંગે ખરાબ હોય કે નહિ? એક બાળકના જન્મથી મરણ સુધીની સ્થિતિ તમે ધ્યાનપૂર્વક તપાસો તો તમને જણાશે કે કેટકેટલા ગરીબ બાળકોનું ખૂન કોમના શ્રિમંતોની ગરદન ઉપર પોતાની લાલી દેખાડી રહ્યું છે. બાળકની જન્મ સ્થિતિ પ્રથમ તપાસો. એક બાળક જનમ્યું અને જન્મતાંજ તેને હવા પાણી વિનાના એટલે કે જીવતાંજ કબરમાં રહેવું પડ્યું. આજ કાલના

રૂહસીન:-સૌંદર્ય ધરાવનારાઓ. રૂમીસ્સી:-
હિંદુસ્તાનમાં દાંતે મીસ્સી લગાડવી તે સૌંદર્યમાં વધારો કરવા સમાન છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ ખુબ સુરતી માટે મીસ્સી લગાડે છે. આહ-હાય.

સમયમાં એક તો ધરના ભાડા એટલા મોંઘા કે
ગરીબ માણસ કમાતો હોય મહીને રૂપીઆ પચાસ
અને તેને ભાડું ભરવું પડે રૂપીઆ ત્રીસ, બાકી
બચેલા વીસ રૂપીઆમાં તે શું ખાય? શું સ્ત્રી
છોકરાને ખવરાવે? શુ પહેરે? અને શું બાળકોને
કેળવણી આપવા પાછળ ખરચે? એટલે પોતાની
પથારીના પ્રમાણમા પગ લાંબા કરતા ઓછા
ભાડાનું મકાનજ તેને લેવું પડે અને તે લેવા
કાળે તે ગટર જેવી ચોરડીમા હવા ઉભસ વિનાના
ઘરમા રહે એમ કહો કે ઘોરમાં રહે. એટલે પ્રથ
મજ તેની તંદરસ્તી ખરાબ થઈ આરોગ્યતા ખુસા
ફરી કરી જાય, અને રોગ જડ થાલી પેસે, તેમા
અવતરે બાળક, એટલે કુમળુ બી હજી તો ધરતી
ઉપર આવતાંજ-એમ કહો કે માતાની પેટરૂપી
ઘોરમાથી નીકળતા નિર્દય શ્રિમતોનો ભોગ તે
બિચાઈ કુમળું બાળક અંધારા ઘરમાં-ગંદી હવા
પાણી વિનાની કેટડીમાં આવ્યું.

પૂરી મુરાદે દીલ હો કે કુટે મેરા નસીબ
ચલતા હું અખતો ૧કુચએ કાતીલકો યા નસીબ

બાળક જન્મતાં હવે માતાનું દુધ તેને પાવું
જોઈએ. પણ દુધ આવે ક્યાંથી? પૌષ્ટિક ખોરાક

૧કુચએ કાતીલ:-કાતીલના મોહોલામાં કાતીલ
એટલે મારનાર-સંહારનાર.

મળે કે કાંઈ શક્તિ આપનાર પદાર્થોથી માતાની શક્તિનું રક્ષણ થાય ત્યારે બિચારું બાળક પણ દુધ મેળવી શકેને ? પણ માતાનેજ દુધ ન હોય નિર્બળતા અને અશક્તિને અંગે દુધ સુકાઈ ગયું હોય તો પછી બાળક બળવાન બનેજ કેમ ? માતાનુ દુધ ન મળવાથી બે પૈસાનું બકરી કે ગાયનું દુધ લાવી તે બાળકના ટગમગતા જીવન દીપકને નભાવી રાખી શકાય. પણ આરંભમાંજ માતાનું દુધ ન મળવાથી તે બાળકની માનવ પ્રકૃતિમાં જરૂરજ ફરક પડે. માતાનું દુધ જો તે બાળકની માનસીક શક્તિ ખીલવનાર અમીનું કામ કરે છે, તે બદલ ઢોરોના દુધથી તે બિચારાનું પોષણ કરવામાં આવે. કહો હવે તે બાળક કેમ તંદસ્ત રહી શકે ? એક તો ખોરાક નહિ અને બીજું હવા ઉજસ વિનાનું ગંદુ ઘર એ બન્ને આપદાઓમાં તે કુમળું બાળક પોતાનું આયુષ્ય ખોતું જાય છે. જેમાં ઘણા ખરા બાળકો તો આવી સ્થિતિને અંગે કમોતેજ મરી જાય છે. પણ જો કેમના શ્રિમંતો હવા ઉજસવાળી આરોગ્યતાના દર્શન કરાવનારી સરતા બાઝાની ચાલીઓ કે મકાનો બાંધે તો તેવા કમોતે મરતા બાળકો શું ન જીવી શકે ? અને ગંદી હવાથી માંદા થઈ પડી ડોક્ટરોને પૈસા ખવાડતા ગરીબ માણસો શું તંદસ્તી ન જાળવી શકે ?

દૈવ જોગે તેવા બાળકોમાનું કોઈ અચ્ચું અને રીખી રીખી મોહું થયું, એટલે કે છ સાત વર્ષની ઉંમરનું થયું તો પછી માળાપોને તેને નીશાળે મૂકવાની ચિંતા પડે. પણ પિતા કમાતોજ એટલા પૈસા હોય કે સંસારનું નિર્વાહ ચલાવતા ઉલટો તે કરજના કુંડમાંજ પડ્યો રહે તો પછી બાળકને શીખવાડવાના કેળવણી રૂપી અમૃતનું અમીપાન કરાવી પ્રગતિના પ્રકાશિત સુખડાના દર્શન કરાવવાના સાધનોજ ક્યાંથી લાવે ? આમ હોય એટલે તે પિતા પોતાના નાના અચ્ચાને નોકરીએ રખાવે ત્યાં પગાર મળે રૂપીઆ પાંચ કે દસ અમ્મન અને અબણ છોકરો પછી નોકરી ઉપરજ મંડ્યો રહે, તેને પ્રગતિની ચિંતાજ ન થાય, તે તો માત્ર મહીને દસ રૂપીઆ ક્યારે મળે તેનીજ વાટ જોતો હોય, તેમાં પણ છોકરો હોય તો તો ઠીક, અને જો નિર્ધન માત્ર પિતાને ત્યાં છોકરી અવતરી તો તો સાતે ભવના પાપ ઘોવાઈ ગયા જાણુવા-કહો આવા મહિને દસ રૂપીઆ કમાતા બાળકો બીજાને કેમ મદદરૂપ નીવડી શકે ? અરે પોતાનેજ સંભાળવાની શક્તિ જ્યાં ન હોય ત્યાં બીજાને તે વળી શું સંભાળી શકાય ? આવા અબણ બાળકોથી શું કોમ કદી પણ સારા ફળો મેળવી શકે ? શું તેવા અમ્મન

બચ્ચાંઓ કદી પણ પોતાની કોમનું હિતાહિત વિચારી શકે ? કે કોમને મદદ કરી શકે ?

દેખકર રજુદ્દ કિન્સે કહેતે હય હવા ખાહાને ઇસ્ક કયા ઇસી રદામનસે દીલકી આગ બડકાએ ગે આપ ?

સાત આઠ વર્ષથી વધતા-નોકરી કરી જીજ પેદા કરી હાડમારીમા દિવસો પસાર કરતાં તે બાળકે યૌવનના બચકર અને વિટબણામય માર્ગમઃ પગ મૂક્યો કે પછી તેની જીદગીનો પણ અત આવી ગયો સમજને કુદરતે મૂકેલી શક્તિઓ કુદરતે મૂકેલા બાનો તેની દૃષ્ટિ સમક્ષ તરવા માટે છે તે કટકમય યૌવન તે બિચારા મુશ્કેલીસ યુવ-કની જીદગી માટીમા મેળવી દે છે લગ્ન કરવા માટે પૈસા ક્યાથી લાવે ? અને જો લગ્ન પુરતા પૈસા હોય તો ગરીબ બનણી તેને દીકરીજ કોણ દે ? અને જો એમ ધારો કે દીકરી પણ મળી, અને લગ્ન પણ થયા તો પછી માસીક અમૂક આવકમાંથી તે તેનું અને પોતાની સ્ત્રીનું જીવન કેમ ચલાવે ? આવા પ્રસંગોને અગે તે યુવાની કે જે હજારો આશ્તોને હસ્તા રમતા ટાળી નાખવાની શક્તિ ધરાવે છે, તે શક્તિઓ દુશ્માન બન્ય છે. તેના મન ઉપર વિચિત્ર લાગ-

રજુદ્દ:-વળ ખાધેલા સુંવાળા કેશ રદામન-પાલવ.

છીએ. પ્રગટી નીકળે છે, જેમાં તે બિચારો મુક્તિ-
લીસ યુવક ઘેરાય છે. અને વળી જે યૌવનનો
પ્રભાવ વધુ પડ્યો. તો ચોક્કસ માની લ્યો કે તે
સરળ માર્ગી યુવક અત્યાચારી અને વ્યભીચારી
બનશેજ. અને જ્યારે તે, તે માર્ગ ઉપર મુસાફરી
કરવા માંડે છે, એટલે પોતાની કુટેવોને અંગે
તેની દાનત બગડે છે, પછી તે પૈસા પેદા કરવાના
મોહમાં જીગર રમવા માંડે છે. તે પછી હલકા
માણસોની સંગતથી તેને દારનો સ્વાદ લાગે છે,
એટલે જીગર રમવા અને દાર પીવા પૈસા લાવવા
કાળે તેને ચોરી કરવાનું મન થાય છે, ચોરી
કરતાં વખત આવ્યે તે વ્યક્તિ ખૂન કરવાને પણ
ચુકતી નથી. તે જે કાંઈ કરે છે, તે ખોટું કરે
છે, એમ સમજવાની તેમાં શક્તિજ હોતી નથી.
કારણકે તેવી વિચારક શક્તિઓના ઉપવનના
પુષ્પોને સીંચન કરી પ્રકૃષ્ટીત બનાવનાર કેળવણી
તો તેણે લીધીજ નથી. એટલે પછી વિચાર-શક્તિ
અને ખરા ખોટાનું જ્ઞાન કરાવનારી બાબતો
તેના મનમાં ઉતરીજ કેમ શકે? પછી તો માત્ર
દુઃખ, શોક, નિરાશા, ચિંતા, હુબમરો, અને
હાડમારીજ તેની બિચારી કરે છે.

૧હજરતે ગમ દીલ મેરા ઘર આપકા હય આપઝે
પરમંય રજેસામાં બહોત હું આકે ક્યા આપઝેમે આપ

૧હજરતે ગમ:-દુઃખ શોક. ૨જે સામાં-સગવડ,
હીણ. ૩આપઝેમે-બીજવશી.

ઝોટલી હદ સુધી તે વ્યક્તિ આવી. ચોરી-
જુગાર-કે ખૂન કરતાં પોલીસ દાદાના હાથમાં
જે તે સપડાઈ કે ચાલી નીકળી પાધરી તે તો
જેલ જાત્રાએ, જન્મ આપનાર માયાપોએ નામ
કમાવ્યું, પૂત્ર વિશેષે માતા ઝુરીઝુરી મરે. અને
પિતા જનસમાજમાં મોહું દેખાડવાને પણ લાય-
કના ન રહે.

શ્રીરાકે ચારને મુદાં બના દીવાઅયસા
મકાનની નજર આયા પંમજારકી સુરત

કહો આ બધું શેનેથી બન્યું! આ બાબત
પ્રત્યે વિચાર કરતાં ઉડા ઉતરતા જાઓ તો તમને
તેનો જવાબ માત્ર એજ મળશે કે, “કેમના
મરીબ બાળકોનું સત્યાનાશ વાળનાર
કેમના શુન્દેગાર ત્રિમંતોજ છે,” ત્રિમંતો
કેમના ઉછરતા છોડવાઓને જડમૂળથીજ કાપી
નાખે છે કે જ્યાં તે ફળદાયી વૃક્ષ બની કેમને
લાભ પહોંચાડતોજ અટકે.

સરસે પહેલે વો રજબા કાટલીઆ કરતે હંય
કે ખુદાસે ન કરે જા કે જશીકાયત મેરી.

કુટેવો ધારણા કરી ખડબચડા માર્ગોમા અથ
હોતાં ભવસાગરના બચંકર ઉછાળા મારતા મોજા

શ્રીરાક-વિશેષ પંમજાર ધોર. કબર, રજબા-
જાન. જશીકાયત ફરીબાદ

ઓમાં અહીંથી ત્યાં થપડ ખાતી નૌકાની સ્થિતિ
 નીહાણી હવે તે બાળકને કીનારે લાવવાના પ્રયત્નો
 સંબધે પણ થોડુંક સાંબળો. હવે ફરીને એક
 બાળકના જન્મથી લઈ તેની છેવટની જીંદગી
 સુધીનો વિચાર કરો. પ્રથમ કોમે સસ્તા બાડાની
 હવા ઉભસવાળી ચાલીઓ કે બીડીઓ બાંધવી
 જોઈએ, તે પછી નિશાળો જેમા પ્રાથમિક કેન્દ્ર
 વણીથી લઈ ઉચ્ચ કેળવણી પણ વિદ્યાર્થીઓ
 પ્રાપ્ત કરી શકે અને તે પછી કોમેજનો ખરચ
 પણ તેજ નિશાળના સ્થાપકો તરફથી મળે. હુંકમાં
 એટલું કે જ્યાં સુધી તે બાળક શીખવા માગે ત્યાં
 સુધી તેનો ખરચ કોમ આપે. શીખવાના સમયમાં
 ખાધખોરાકી તો જોઈએજ એટલે તેનો જાહેાખસ્ટ
 પણ કોમના શ્રિમંતોજ કરે. અને બોર્ડીંગ
 હાઉસો તેમજ એવાજ બીજા ખાતાંઓ ખોલવા
 આગળ પડે કે જેના તે બાળકો ખાઈ પી શકે
 અને પોતાનું શિક્ષણ કોમ પણ જાતની ચિંતા
 વિના આગળ વધારી શકે, તે ખોરાકમાં પણ
 માત્ર બફેલા ચોખા અને ઉકાળેલી ફાળતું પાણી
 નહીં, પણ મગજ ઉપર ખડેલાં અભ્યાસનાં બોળને
 નબાવી રાખનાર પુષ્ટિકરક પ્રદાર્થોજ તેમને
 આપવા કે જેથી તેમાં આગળ વધવાનું બળ
 રહી શકે.

દવાખાનાઓની પણ તે ખાતામા ખાસ
 જરૂર છે, કે જેથી તેવા બાળકોની માંદગીમાં તેવા
 દવાખાનાઓ મદદરૂપ નીવડી શકે. વળી તે દવા-
 ખાનાઓમા જાહેર પ્રજા પણ લાભ લઈ શકે
 વળી તેમાં માણસો દવા લેવા આવે તોજ દવા
 અપવી એવો કદંબો કાયદો નજ રાખવો, કાર-
 ન્ણકે ડોક્ટરીક ખીમારીઓ એવી આવે છે કે ડોક્ટર
 રોને ઘેર બોલાવવા પડે છે. ધર્માદા દવાખાનાના
 ડોક્ટરો ઘેર તો જાય નહીં અને ગરીબ માણસોથી
 શી આપી ડોક્ટરને ઘેર બોલાવાય નહીં એટલે
 પછી તે ખીમારને યમદેવ સાથેજ મિત્રતા કરવી
 પડે, માટે ઘેર બેઠાં જો ડોક્ટરની જરૂર હોય તો
 તે ઘેર પણ જાય એવો બંદોબસ્ત કરવો ઘટે.
 એવા અનેક દાખલાઓ મારી પાસે હાજર છે,
 કે જેમાં પૈસાની તંગીને લીધે ગરીબ માણસો
 ડોક્ટરને બોલાવી કે દવા લઈ શકતા નથી.
 પેટનું દવાઓ લાવવા પૈસા ખરચી શકતા નથી.
 અને તેથી તે બિચારાઓને ક્યોતે મરવું પડે
 છે. માંદગીમાં ડોક્ટરો હવા પાણી બદલવા ભલા-
 માણુ કરે પણ પૈસા હોય તો હવા બદલવા જાય કે
 નહીં નાથી છૂટે? હવા બદલવા પૈસા ન હોય
 એટલે મરવા સિવાય ખીજા માર્ગો તે બાપડા
 પાસે ક્યાંથી હોઈ શકે? એટલે મિત્રતાએ
 બહારમાય ખાતે પણ એવા સંચકો ઉભા કરવા

કે જોઈ ગરીબ વર્ગ મદત રહી શકે અને ત્યાં પણ તેમને જોઈતી દરેક મદદો મળી શકે. પૈસાની તગીને લીધે કમોતે મરેલા એક યુવકની કહાણી સાંભળવા માગતા હોવ તો લ્યો સાંભળો આજે મનમાં ભરાયલા ઉભરાઓ મારે ખાલીજ કરીનાખવા છે. જે યાદ આવે તે લખીજ નાખવું છે.

દીલમે આતા હય કે સાડીસે ^૧ ઈજ્જત લેકર દીલકો ^૨ શીશે સે મલું આખકો ^૩ પયમાનેસે

એક ગૃહસ્થ હતા, જેમની ઉંમર લગભગ આઠીસ વર્ષની હતી. પોતે પરણેલા હતા. અને સાથે એક પૂત્રી તેમજ ત્રણ પુત્રો મળી છ માણસોનું ગુજરાન ચલાવવાનું ભારીએ તેમના માટે નિર્માણ કર્યું હતું. જેમાંથી એક પૂત્રની ઉંમર લગભગ સોળ વર્ષની હતી. બિચારો ગરીબ યુવક નિર્ધન પિતાને ઘેર અવતરી ફળવણી વિનાનો તે બાપડો અભણજ હતો. પિતા નોકરી કરતા હતા. અને મહીને દહાડે રૂપિયા ૮૦ કમાતા. તેમાં સવારથી લઈ બપોરના બે વાગ્યા સુધી અને મારેથી તે રાતના એક સુધી બાણીમાં ગોતરાઈ

^૧ ઈજ્જત - પરવાનગી ^૨ શીશે - દારૂ રાખવાની બાટલી ^૩ પયમાના - ખાલું

રહેવું પડતું. એટલે સંસારીક ચિંતાઓમાં ઘેરાયલા
 હોવા છતાં તેમને ધરખારની દરકાર રાખવા જેટલો
 સમય પણ ન મળતો. છતાં યુવાન પુત્ર પિતાની
 ખોટ પૂરી પાડતો. પિતા કમાતા રૂપિયા ૮૦
 તેમાંથી રૂપિયા ૩૦ તો તેઓ ધરભાડાના આપતા
 બાકી પચાસમાંથી ૭ માણસોનું ચુગ્ગાન તેઓ
 કેમ ચલાવતા હશે તે તમે પોતે જ કહી શકો.
 એટલામાં કમળે જો યુવાન પૂત્ર માદો પડ્યો.
 એટલે ફવાનો એટલો ખર્ચ વધ્યો. શેઠીઆઓ
 હજારો કમાતા, પોતે સુખી હતા, એટલે દુઃખી
 નોકરની વિપત્તિ ક્યાંથી જણાય ? એ કલાક મોડા
 નોકરીએ આવે તો એક હજારને એક વાતો
 તેમને સાબળતી પડે. તેમાં પૈસાની મદદ તો
 શેઠીઆઓ કરે જ શેના ? તેના વળી ડોક્ટરે કહ્યું
 હવા પાણી બદલવા જવાનું, ચાલો થઈ રહ્યું.
 એક નાની આપદામાંથી મોટીમાં સપડાયા, એક
 તરફ માતા પિતાનું પ્રેમાળ હૈયું. બીજી બાજુએ
 મરણ પથારીએ પડેલા પૂત્રની ગંભીર વેદનાના
 અસહ્ય દેખાવો. ગરીબ બિચારા માબાપ યુવાન
 પૂત્રની ક્યાંજનક સ્થિતિ તેઓ કેમ ટાળી શકે ?
 જેવે રીબી રીબી તે બાપડો મરણને શરણ થયો.
 કહો, એ યુવક કમોતે મર્યો કે નહિ ? એનું ખૂન
 કામના અભિમતોની ગરદન પર એ કે નહિ ? એજ
 ગરીબીમાં તે ગૃહસ્થના એક તો તે યુવાન પૂત્ર

અને સાથે બીજા બે પૂત્રો મરી ગયા. હાલ હવે માત્ર એક પૂત્રીજ બાકી છે.

આવા આવા અનેક દાખલાઓ હાજર છે, છતાં કેટલું લખું અને શું લખું? તેજ સુઝવું નથી. કશ્ચાથી ભરેલી અનેક કહાણીઓ વાંચક વર્ગ સમક્ષ રજુ કરવાની ઇચ્છા થાય છે. છતાં લાખું થઈ જવાને કારણે જે લખું છું તે પરજ વાંચકો સંતોષ ધરશે એવી આશા છે. જેટલું લખું છું. તે પરજ જે શ્રિમંતો વિચારશે તો એ બધું ચર્ચ પડશે. હાલ તો માત્ર એટલુંજ લખવા લા કે,

‘ખેખુદી હવે વસ્ત્રોમાં માનવું તેરી રહ્યા’
દેખતા સખ કુહા હું લેકીન સુજતા કુહલી નહીં.

આપણે દવાખાનાઓ સુધી આવ્યા. હવે હોસ્પીટલો તરફ વળીએ. કેમકે હોસ્પીટલો અને સુવાવડખાનાઓની એટલી તો અજાત છે કે જેની વાતજ નહિં. તેવા ખાતાઓની પણ ખાસ આવશ્યકતા છે, કે જેમાં ગરીબ સ્ત્રીઓ પર દેખ રેખ રાખી શકાય. તેમને ખોરાક અચ્છી રીતે આપી શકાય. તેમજ તેના બાળકને તેમજ તેનું સારી રીતે જતન થાય. અને હોસ્પીટલો એટલા

‘ખેખુદી:-ખેબાન વસ્ત્રો રહ્યા:-સરખ. સુજતા સુજવું, યાદ આવવું.

માટે કે કેટલીક બીમારીઓ એવી હોય છે, જેમાં
ઓપરેશન કરવાથીજ તે બીમારીઓ ટળી શકે
છે. ગરીબ માણસો ઓપરેશન કરાવવા નાચ તો
સેંકડો ખર્ચાઈ નાચ. સેંકડો ઠેકાણે દશના પણ
બાંધા એટલે કહો. ઓપરેશન વિના તેને મરવું
પડે કે નહિ ? માટે હોસ્પિટલોમાં તેવી મદદો
મફત થઈ શકે તેવો બંદોબસ્ત કરવો.

શીખી બજી મોટા થાય અને હુન્નરકળા
શીખવા માગતા વિદ્યાર્થીઓને તે શીખવવા પણ
સ્થાય કરવાની જરૂર જણાય છે અને તે વિદ્યા
માટે જે તેઓ પરદેશ જવા માગતા હોય તો ત્યા
પણ મોકલવા. વળી એક ફંડ એવું જોઈએ કે
જેમાં ગરીબ વર્ગના પૂત્ર પૂત્રીઓને પરણાવાનો
ખર્ચ કે ધંધા માટે મદદ આપી શકાય અથવા નોકરી
ધંધા ઉપર લગાવી જોઈતી આર્થિક સ્થાય પણ કરી
શકાય કિંતુ કેમ જે એ બાબતો પ્રત્યે હેશ માત્ર પણ
ધ્યાન આપશે તો હું મારો શ્રમ સફળ માનીશ.

આજ સુધી કેમમાં સખાવતો નથી થઈ
એમ નથી, સખાવતો થઈ છે પણ ઉડી રીતે
તપાસતાં તે સખાવતો નહીં પણ માત્ર નામ
ખાતર કરેલું દાન આપણે ગણી શકીએ. એક
ઓરફનેજના અનંદ બાળકોની સ્થિતિ મેં જોઈ
તો અને જણાયું કે તે અનાથાશ્રમના સંચાલકો,

કિંવા સખાવત કરનાર ગૃહસ્થ માત્ર પોતાના નામનું પાટીયુંજ તે અનાયાશ્રમ ઉપર લટકેલું એવા માગતા હોય એમ ખુલ્લું જણાયું. બાળકોને ખાવા પિવાનો બદોબસ્ત ન મળે, અરે તે માઆપ વિનાના બાળકોના અંગ ઉપર પુસ્તાં વસે. પણ ન મળે અને જે વસે હતાં તેમાં પણ કેટલાકોએ થોંગડાં માર્યાં હતાં, તો કેટલાકોના કપડાંમાં ડિમા ચીરા દેખાતા હતા. છોકરાઓ શીખવા જાય છે કે નહિ તેની પણ ત્યાં દરકાર ન રહેતી, જે શિક્ષક ત્યાં રાખવામાં આવ્યા હતા. તે તો તે અનાયાશ્રમમાંથી પુરતો લાભ મેળવતા કારણકે શિક્ષક બિચારા બાળકો કરતાં મોટા અનાય હતા. એટલે તેમના હોં તે સૌથી પહેલાં પછી બાળકો તો હવે સમજ્યા કહો એવા ખાતાઓ કેમનું શું કશાણુ કરી શકે ?

કેટલીક જગ્યાએ ઉપર કલા મુજબનો બદોબસ્ત તો વળી કેટલીક જગ્યાએ આવા ખાતાઓ ખોલી જાણે માથે પહેલી બક્ષાજી શ્રિમંતોએ ટાળી હોય એમ તે પ્રત્યે કૌંશ માત્ર પણ ધ્યાન નથી આપતા, તેમની આવી વર્તણૂકથી તે ખાતાને તેઓ કેટલું નુકશાન પહોંચાડે છે, તેની તેમને બેશ માત્ર પણ દરકાર નહોતી એમ જણાય છે. તેવા બેદરકાર

સ્થાપકોના હાથે સ્થપાએલા એક અનાયાશ્રમમાં ક્રમે તે મરી ગયેલા એક યુવકની કહાણી પણ તમે હવે સાંભળી લ્યો.

એક અનાયાશ્રમમાં એક દિવસે એક છોકરો બીડી પી રહ્યો હતો. તે નાની વયના છોકરાને બીડી પીતે જોઈ એક યુવાન વિઘ્ન-ર્થાએ તેને ચોરકનેજમાં બીડી પીવા ના પાડી અને કહ્યું. “બાપ બાટલી નાની વયમાં બીડી પીશે તો આગળ જતાં તનેજ હાની પુગશે માટે એ વ્યસન તું મૂકી દે.” પેલા યુવકના બીડી પીવા માટે ના પાડતા બીડી પીનાર છોકરો તે અનાયાશ્રમના સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ પાસે ગયો અને મીઠું બમરાવી ફરીયાદ કરી. સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ સાહેબે પેલાની ફરીયાદ સાંભળી, ના પાડનાર યુવકને મોલાવ્યો અને પુછ્યું. “તે શા માટે આ છોકરાને બીડી પીવા ના પાડી?”

પેલા છોકરાએ ઉત્તર વાળતાં જણાવ્યું, “સાહેબ મેં કાંઈ શત્રુભાવે એને પીવા ના પાડી નહોતી, પણ આ દુર્વ્યસનને મૂકી દેવા પ્રેમ-પૂર્વક બંધુભાવે જણાવ્યું હતું.”

બીડી પીવા માટે ના પાડનારની વાતને અસ્વીકાર કરતાં પેલા સત્તાધિકારી સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ સાહેબે તો બધી પોતાનીજ ચલાવી. તે બીડી પીતા હતા તે માટે ના પાડવાની પેલા યુવકને

જરા પણ સત્તા નહોતી, એમ જણાવતાં પેલા અનાથાશ્રમના મહારાજ સાહેબે તો તે ગરીબ યુવકને દેશ પારની સળ ફરમાવી એટલે કે એફનેજમાંથી કાઢી મૂક્યો. પેલા યુવકને એફનેજમાંથી કાઢી મૂકવાની વાત સંચાલકોના કાન સૂધી પહોંચવા પણ ન પામી એ તો સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબે જે હુકમ કર્યો તેજ ખરું, આ પ્રમાણે નોકરશાહીનો ભોગ, પેલો બાપડો હિંમત ડગવણી ભેતો યુવક જેહુકમીને અંગે મરાઈ મયો.

એફનેજમાં ખાવા પીવાની ચિંતા તે યુવકને રાખતી ન પડતી તેથી તે પોતાનો અભ્યાસ નિશ્ચિતતાથી આગળ વધાર્યેજ જતો હતો, પણ એફનેજમાંથી નીકળી એક તરફ મેટ્રીકની પરીક્ષા માટે કરવી પડતી મહેનત અને બીજી બાજુએ ખાવા પીવાની ચિંતા એ બે બચકર ચિંતાઓમાં ઘેરાયેલો પેલો નિર્દોષ પોતાના સગાઓ પાસે ગયો. પણ તમે એટલું તો ધારી શકો છો કે જે તે શ્રિમંત સગા બહાલા ધરાવતો હોત તો અનાથાશ્રમમાં શા માટે આવત? અને જે કદાચ તેના સગા સંબંધીઓ શ્રીમંતો હોત એમ થોડીવાર માટે માની લ્યો, તો એ આજકાલ સગા બહાલાઓ પણ કેવા કામ આવે છે, તે તો કેમ

શ્રિમંત સમાજોથી પળવાયલાને પૂછી જુઓ,
હુંકમાં એટલું કે.

અમીર અળ દુસરેકો ઇસ્તિહામે કયા, તવકકો હો:-
બરાદર કેન આયા રહમ મુસુકસે બરાદર પર.

પેલા નિરાધાર-માળાપ વિનાના પારકાને
આસરે પડેલા યુવકના સગા બહાલાઓ
પશુ ગરીબ હોવાને કારણે તે ગરીબડાને ક્યાંએ
આસરો ન મળી શક્યો, અને તેથી જગતના
કડવા અનુભવમાં ન આવેલા પેલા બિચારાના
મગજ ઉપર આવી પડેલા એક ભયંકર અને
પ્રાણુધાતક બોજને અંગે તે બેદરકાર શ્રિમંતોનો
ભોગ સૂકાતો ચાલ્યો. અને બૂખની વેદનાથી છેવટે
તે માંદો પડ્યો. અવ્યાસ તો પોતાને ઠેકાણેજ
રહ્યો, તે ખીમારીમાં પશુ દવા દારૂ માટે પૈસાના
વાંધા પડ્યા, એટલે ઔષધ વિના બોજ કેમને
મેઢી મેઢી આશાઓ આપતો તે નિર્દોષ ન્યુમે
નિયામા પટકાઇ પડ્યો. અને તે પ્રાણુધાતક
ખીમારીએ તે યુવકના પ્રાણુ હર્યાં. થોડાજ સમ-
યની હાડમારી અને રખડપટ્ટી અનુભવી-જગતની
પ્રપંચ જળમાંથી મુક્તિ મેળવવા તે નિર્દોષ
પંખેડે ઉડી અર્થ.

જરા જઈને કેાઈ તે યુવકના દુઃખવાયલા
આત્માને પૂછો કે જાંગીના કડવા દિવસો તેણે

કેમ ગાળ્યાં ? અરેરે કોમના શ્રિમંતો ક્યાંથી
જાણી શકે કે તે યુવક કોમ માટે એક ફળદાયી
વૃક્ષ હવું જે વૃક્ષ ફળ આપે તે અગાઉ તો
કોમના ખૂની શ્રિમંતોએ તેને જડચૂળથી ઉપેડી
ફેંકી દીધો.

*

*

*

નાયકાઓ પાછળ કંચનીઓ પાછળ લાખો
રૂપીઆ ખરચી નાખતા અને કોઈ કોઈવાર તો
પ્રાણુ પણ ખોહી દેનારા શ્રિમંતોનો કદી કોમને
વિચાર આવ્યો છે ? આપણે અત્યાર આગમજ
ધણા ધણા એવા દાખલાઓ અનુભવી શક્યા
હઈશું, જેમાં શ્રિમંતોએ એક સાધારણ-પોતાના
શીમળને ચોટે ચોટે વેચનારી વેશ્યા માટે પ્રાણને
પણ પ્યારા નથી ગણ્યા. જે લોકો વર્તમાન
પત્રો વાંચતા હશે તેઓ આ બાબતો અચ્છી
રીતે જાણતા હશે. અને જેઓ ન વાંચતા હશે
તેઓથી પણ આવી બાબતો કદી જાનીજ ન
રહી શકે, કારણકે ક્રમેતે મરનાર શ્રિમંત શેઠનું
મંગળાચરણ તે કાંઈ જાનું રહી શકે ખરું ?
એક તો વેશ્યાના મોહપાસમાં ઘેરાઈ લાખો
રૂપીઆ બરબાદ કરવા-અને તેમાં પોતાના પ્રાણનું
બળી ચઢાવી કોમમાં અને સમાજમાં પોતાની
ધજ્જતને સસતા બાવે વેચી નાંખવું-જાપાવાળા-
જાને મોટા મોટા અક્ષરે પોતાની બહુનામીન

ગીતડાં ગાવા પ્રસંગ આપવો તે કરતાં તો કામના એક બાળકને જો તેવા નીચ પ્રકૃતિના શેડીઆઓ મદદ કરે, તો આહા ! કેવું તેમનું જીવન સ્વર્ગીય બને ? ગરીબ બાળકના દીલમાં તે શ્રીમંત ઘર કરી બેસે, અને પોતાની પ્રાર્થનામાં જો તે અનાથ બાળક તે શેડીનું બહું ઇચ્છે તો જરૂર જરૂર કલ્યાણ થઈ જાય. ઘેરમાં અધાંગના હોવા છતાં પર સ્ત્રીની વીધમ પ્રીતમાં મન રોજી રાખ નારા કામી શેડીઆઓ જરા તો ચેતો ! ! !

એક વખત મારા એક મિત્રે જલસો કર્યો, તેમને ત્યાં લગ્ન હતા એટલે બીજા મિત્રોને પણ આમંત્રણ હતું. મીજલસના ટાઇમે હું પણ ગયો. પરોણાઓ પણ બીરાજ્યા. મારા સભાપતિ મિત્ર પરોણાઓની આગતા સ્વાગતા કરવામાં રોકાયા હતા. માણસો પણ ખાસ ખાસ નોતરવામાં આવ્યા હતા, એટલે પરોણાઓની સંખ્યા વધુ નહોતી, જેમાં સૌથી મોખરે એક કિન્નરી પોતાના તબક્કા સારંગીવાળા શસ્ત્રધારી સૈનિકો સાથે મોઝો સંભાળી રહી હતી. અને થોડીવારમાં તો તેણે પોતાના કંઠ રૂપી બહુકમાંથી શબ્દો રૂપી ગોળાઓ છોડવા માડી એટલે કે ગાવાનું શરૂ કર્યું. થોડીવાર પછી તે સભામાં એક બોળ યુવક પધાર્યો. હતા શ્રિમંતના પૂત્ર એટલે દારૂ પીનેજ આવ્યા હતા. ટાંડીઆ જૂમી પર ઠરી

શક્તા નહોતા એટલે મોટરમાંથી ઉતરતાંજ મંડ-
પમાં આવી બીરાજ્યા. પેલી વેશ્યાનું ગાવાનું
તો ચાલુજ હતું, સાથે અતિસ્થોક્તિ ભરેલી અબી
નય કળાની જાણકાર પેલી કંચની શબ્દે શબ્દ
પર અબીનયના આદર્શ નમુનાઓ ખડા કરતી,
જે હાવભાવ અને કટાક્ષમાં તે ત્રિમંત લુપ્ત
થયો, બીજાઓના મોઢામાં પાણી છુટતું નહોતું
એમ નથી બીજાઓ પણ જરા ગાંડા તો થયા
હતા, તેમાં કાંઈ અજ્ઞ થયા જેવું નહોતું. ખરે
ખર પેલી વેશ્યાએ ઉચી જાતના રેશમી કાપડની
સાડીનો અંતીકર કર્યો હતો. એટલે માત્ર કપ-
ડાનાં સૌંદર્ય પાછળ મરી શીટનારાઓને આતરીક
સૌંદર્ય તપાસવાની લેશ માત્ર પણ કુરસદ નહોતી.
આલો...એ તો હોયજ. મધપૂડો હોય ત્યાં માખો
તો મણગણેજ ગળીયું ગળીયું હોય તો ત્યાં
ઠીડીઓના આંટા ફેરા ચાલુજ હોય, પણ અજ-
બમી તો એ હતી, કે “એક લમલી અને સાડા-
સાત મજતુ” નો ત્યાં હિસાબ હતો. પેલી કિમરી
એક, અને ચાહનારા ધણા

ખરાબે દરક લાખો તાકમે હંચ ચચમે સંકીકી
કમાને કે શરાબી આ ગારે હંચ એક સસામર પર

ખરાબે દરક:- મેમમાં હાડમાર થયેલા
ચચમે સાકી:- કાકીની આંખ કે લામર:- ખાકી

જાણે તેવી રીતનો હીસાખ ત્યા પછી જથ્થાતો છતાં, તે દાફીઓ યુવકતો વધુ આગળ વધી ચુક્યો હતો. વેશ્યાએ જોયું કે ભાઈ તો બન્યા ગાંડા એટલે ગાંડપણને વધુ મજબૂત બનાવવા તેણે હાસ્પના બાણો ફેંકવા માંડ્યા. તેનું પરિણામ શું આવ્યું ? નોટોનું એક બાંડલ તે વેશ્યાના પગ આગળ જઈ પડ્યું. અને બ્યારે જલસો ખલાસ થયો ત્યારે તે આધજો યુવક પેલી વેશ્યાને પોતાનીજ મોટરમાં બેસાડી ચાલતો થયો. જો કે તેણે એટલા બીજાઓ સામે આ અકૃત્ય કૃત્ય ન કર્યું, પણ પોતાની મોટર પ્રથમથીજ બહાર ઉભી રખાવી-હાંકનારને મુશ્કેલી આપી કૃત્યકૃત્ય થયા. તે પછી તેણે પેલી વેશ્યા પાછળ ફેટલા રૂપિયા બરબાદ કર્યા હશે, તે તો રામ જાણે.

આ પ્રમાણે પૈસાનો ધુમાડો કરતાં મેશ માત્ર પણ પાછી પાની ન કરનારા મદાંધ અને કેમના ગુન્દોગારો પોતાની મોજશોખ માટે રૂપિયા બરચવામાં કશી પણ કચાસ રાખતા નથી. પણ અફસોસ કેમી લાભો-ગરીબોનું કલ્યાણ, અનાથોનું પોષણ, વિધવાઓનું નિર્ગંઢ બહાલ-વા બદોબસ્ત કરવા માટે તે વજ્ર હૃદય ધરાવતા શેડીઆઓ જરા પણ વિચાર નથી કરતા, કેમી બાળકોના અવધવો કેમના ગ્રિમ-

તોએ કાપી નાખ્યા છે. ઘડ એક તરફ, તો
માથું બીજી તરફ, હાથ પગો ક્યાક તો ટુકડા
થઈ ગયેલા અવયવો ક્યા.

કહી 'સરહય કહી 'સીના, કહી 'બાઝુ, કહી 'ઝાનુ,
હમારી લાશ અમ કાતીલ નહી 'તશ્હીર કે કાખીલ

આવા મદમા બાન બૂલેલા શેડીઆઓ,
વૈભવ વિકાસી ત્રિમતો, પત્થર જેવું અંતઃકરણ
ધરાવનારા ધનાઢયોની મદ પડેલી બુદ્ધિને દીન
બંધુઓની દાઝ દીલે ધરવા, સકળ સૃષ્ટિના
પાલનદાર હવે તો ટુંજ જગાવ.

* * * * *

કોમના નિર્ધન બાળકોની ઝાખી કરી હવે
તપાસો જરા કોમની નિર્ધન બાળકીઓની સ્થિતિ
પૂત્રીઓ એટલે ધરનો શણગાર, સંસારનું સુકાન,
ધર ચલાવનાર એટી, એટલે પ્રથમ શરૂઆતના
તેમને ધરસંસારી કેળવણી આપવાની આવશ્યકતા
આપણને જણાય છે. પણ જેને આપણે સંસાર
કહી શકીએ તે તો ગરીબ વર્ગને ત્યાં હોય
નહિ, એટલે સંસારથી અજાન, સંસારી કેળવણી
રહિત પૂત્રી આગળ જવા પાતેલા સંસારને કમ
નભાવી શકે 'સંસારી-કેળવણીમાં રાંધણકા એ

---

૧. કોમના, ૨. સીના, ૩. હમારી, ૪. બાઝુ:-
હાથ. ૫. ઝાનુ:-પગ. ૬. તશ્હીર:-અવયવ.

મૂળ વસ્તુ છે. પણ જે ઘરમાં અગ્નિજ ન સળગાવવામાં આવે તે ઘરમાં સંઘણકળા તે કેવી શીખાય? ભરત ગુંથણ જેવી વસ્તુજ જે ઘરમાં ન હોય તો ભરવા ગુંથવાનું કેમ શીખે? આમ હોય એટલે કામકાજ ચિનાની ગરીબ માળા પેલી તે પૂત્રી માત્ર આળસુ છવન ગાળે, શર-આતથીજ તેના સંસ્કારો હલકાજ હોય. હલકા, અબણ, અને આળસુ વર્ગમાં ઉછરી મોટી થએલી પુત્રી મંસાર શું કે નીતી શું તે કયાથી સમજી શકે? એક તો સ્ત્રી કેળવણીની અછત, ક્રોધપણુ વિઘાથી અંગણુ અને મંસારીક કેળવ-ણીથી અપરિચિત પુત્રી મોટી થઇ અને તેને બૂખે મરતા માળાપોએ પરણાવી તેના કંથજ મહિને કમાતા હોય રૂપીઆ ૩૦ નેમાજ તેમનું ગુજરાન ચાલતું હોય તેમાં જો એ ત્રીસ રૂપીઆ લાવનાર ભરથાર કાળતો શીકાર થઈ પડ્યો, તો પછી તે બાળાને ખવરાવનાર કે તેનો ખરચ ઉપાડનાર કોણ? જોને અબળા એટલે કાઈ કામ પણ ન થઈ શકે. બચેલી નહિ એટલે નોકરી મેળવવાના પણ વાંધા. ભરત ગુંથણ કે સીવતા આવડે નહીં એટલે પારકા કપડાં સીવીને પણ ગુજરાન ચલાવવા તે બાળા છેક અશક્ત. સ્ત્રી જાત કુદરતી કેમળ તો હોય છેજ. એટલે તે બાળા મજૂરી તો કરીજ ન શકે? તેવું સંજો-

ગોમાં તે જૂને મરતી બાળા શું કરે? પેટ તો
બરવુંજ જોઈએ. ધરવાળાને ધરબાકું તો આપવુંજ
જોઈએ. પહેરવા માટે કપડા તો ખાસ જોઈએ.
તે ઉપરાંત સંસારના અનેક રાકડાઓમાથી થોડા
ઘણાની તો જરૂરત હોયજ, છતાં તે બધું લાવવા
પેસા ન હોય, અને તે બાળા કંગાળ જીવન
ગાળતી હોય, તેવા પ્રસંગોમા તેને જો કોઈ -
લંપટ સ્ત્રીથી ભેટો થયો, અને જૂખમરો ભોગવતી
તે નિર્દોષ, જગતના પ્રપંચથી અજાન દુન્યાના
કાચા દાવા અને છળકપટથી અંજલિ બાળાને
જો પેસાની લાલચ લાગી તો પછી નીતીવાન
કેમ રહી શકે? મન પછી ડામાડોળ થવા માંડે
અને છેવટે અભાચારી યુવકોની શીકાર જાળમાં
તે બોળી હરિણી સપડાઈ પોતાના અમૂલ્ય શીમ
ળને જૂખમરાને અંગે સસ્તામાં વેચી નાખે. અને
એકવાર જો તે બાળા તે રસ્તા ઉપર ઉતરી તો
પછી અંત સુધી કદી તે સુધરી શકેજ નહિ
કહો તેવી બાળાઓને બિચારનો ધધો શીખવા-
ડનાર કોણુ?...કેમના મહાધિ અમિતોજ.

અનિતિને પોલી રહેલી તે બાળા પોતે
બગડ્યા પછી બીજા અનેક બાળાઓને ભલ
બગાડે એમાં શું લેણ માન પશુ રાહ છે?
પોતે તો કુબીજ મુઠી જે ભારે બીજાને પશુ
શા માટે સાથે ન લેવું?

હમ તો હુએ હે સનમ તુમકો બી લે હુએગે.

તે અત્યાચારી બાળા પાછી સ્વતંત્ર થઈ
જાય. અને ધીમે ધીમે ગૃહસ્થાશ્રમના સ્વચ્છ
છાંયડા હેઠળ રહી તે પર પાડોશીની વહ
દીકરીઓ ઉપર પણ એકાદ એ દાવ અજમાવે
પછી તો જેમ વાધના બચ્ચાને લોહીની મળહ
મળતાં, તે લોહી પીવા માટે તલપાપક થઈ રહી
પ્રસંગ મળતાં બેચારને ચીરી ફાડી પેાતે તમ
ચાંચ છે, તેમ તે બાળાને પણ એ પાપની
ખોટી મળહ મળે છે, ત્યારે કહો હવે તે એક
અનિતિવાન બાળા કેટલી કુમારીકાઓનું ભવ
બગાડી શકવા સમર્થવાન છે? આવી અનિતિ
તે જગતના કાવાદાવા, ઉંચનીચ, અને પ્રપંચથી
અજ્ઞાન બાળાને શીખવનાર કૈાણ? ગરીબાઈ
અને પેટનો ખાડો આ પાપી પેટનો ખાડો પૂરવા
કોઈ પણ બ્યકિત ગમે તે અત્યાચાર, બુલ્મ, કે ખોટું
કરવા ચૂકતી નથી. આ પ્રમાણે પ્રત્યેક ક્રોમના શ્રિમં-
તોના આખ વિચારમણાને અંગે ક્રોમમા અનિતિ
ફેલાય જે અનિતિની દુર્ગંધ પ્રસરાતી પ્રસરાતી ક્રોમના
હિચ્ચ વર્ગ સૂધી પહોંચે એ શું સંભવીત નથી? આમ
હોય એટલે હલકા વર્ગથી વધીને અનિતિબાઈ
હિચ્ચ ધરોમાં પણ પ્રવેશી શકે, ચોમેર અનિતિ
ફેલાય એટલે ક્રોમમાં એ અનિતિબાઈનુજ સામ્રા
જ્ય હોય.

આટલા દાખલાઓ દર્શાવ્યા પછી જે કામ કરવા માટે પ્રેરાયો છું, તે આટોપી લઇ ફરજ રૂપી જોજનમાંથી મૂક્ત થઇ જાઉં, જે ફરજ હિંદના વીર-સખાવતી નૌકાના સૂકાની, અને ગરીબોની દાઝ દીલે ધરાવનાર શેઠ કરીમભાઈનું જીવન ચરિત્ર છે. જે ફરજમાંથી મૂક્ત મેળવવાનું જ્ઞાન કરાવનાર સકળ સૃષ્ટિના પાલનહાર પરમ કૃપાળુ પરમાત્માનો અપાર આભાર થયો. જાંદગીના ચાલતા શ્વાસો ઉપયોગી કેમ નીવડે તેજ માત્ર મનુષ્યે વિચારવાનું છે, સાક્ષીના અણ-ઉપયોગી શ્વાસોનો લાભ પોતાની ફરજ બજાવતાં જે લેવાયો તે થોડોજ છે.

સાક્ષીયા દેખી મયે રહે શીઝા થોડીસી,
જે વદા ઉત્ર કરે ઔર વદા થોડીસી.

ગરીબોને મદદ કરનાર, અનાથાની દાઝ દીલે ધરનાર લાચારોને સહાય આપનાર તે હંતે કે જે હિંદની જૂમી ઉપરજ નહિ, પણ પૂર્વ તેમજ પશ્ચિમમાં સર કરીમભાઈ ઇબ્રાહીમના નામે પ્રખ્યાત થયો. શરૂઆતમાં હિંદને પોતાના નામની લગની લગાડી પાછળથી તેના ગુણોને યાદ કરી રહવા કેમને ટવળતી મૂકીને ગયો, પર લોકવાચી થયો. હા.....ખરો સપૂત. ખરો હિંદી, દીનોની દાઝ દીલે ધરનાર તે વીરસાના

દયાળુ હૃદયમાં સખાવતના ઝરણા નિરંતર ઝરતા,
તે કરીમ હતો, કરમ કરી ગયો; તે શ્રિમંત હતો
પૈસાનો સદકપયોગ કરી બીજા શ્રિમંતોને પોતાના
અનુયાયી બનવા, પોતાને પગલે ચાલવાના
અમોઘાં પાઠો બણાવતો સ્વર્ગ સીધાર્યો.

ઝરીને પ્રેમથી ઝરણા દયાના તે ગયો હીરો,
ચિખૂટા થઇ સીધાર્યો સ્વર્ગમાં તે હિંદનો વીરો.
અમારા અંતરો તું ધર્મથી ધમ્મર ભરી દેજે,
અમારી દાદ લેનારા કરી પેદા કરી દેજે.

શેઠ ઇશ્વારીમલાઈ પખાની.

સૂર્ય સૃષ્ટિની સપાટી ઉપર પોતાનું મુખકું
દેખાડ્યું. ઉપા કાળના આનંદમય વાયુ સાથે તેના
ફેરો કરીએ. થકી અખીલ સૃષ્ટિ લાભ લે
છે. તે સૃષ્ટિનો સૂર્ય ગણાય છે. હિંદનો સૂર્ય
કચ્છ માંડવીમાં ઢિયો-ઢિયો અને આયમી ગયો.
સૃષ્ટિનો સૂર્ય આયમી જતા પોતાના ફેરો
અને પ્રકાશ સાથે લઇ જાય છે હિંદનો સૂર્ય
આયમી ગયા પછી પણ પોતાના ફેરો લાભ
દેવા મૂકી ગયો. તે ઇશ્વારીમ હતો, કચ્છ માંડ-
વીમાં અશ્વમેધ યજ્ઞ ધીમે ધીમે પણ પ્રવળતાથી
તેણે પોતાના ફેરો ફેંકવા મૂક્યા, અને છેવટે
સૂર્યમાં તેણે અમરતા મેળવી.

ઇબ્રાહીમભાઈ પત્રાની સર કરીમભાઈના
 પિતાશ્રી કચ્છ માંડવીમાં જન્મ્યા હતા, જન્મ
 તો બધા લે છે, પણ મુખારક છે તે જાંદગી કે જે
 કેમ અને દેશને કામ આવે મુખારક છે તે
 ઉત્પત્તી કે જે વંશ પરંપરા સંભાવતના ઝરણા-
 ઓનો સ્ફાટ કરાવતી રહે. એવી અમુલ્ય જાંદગી
 કરીમભાઈના કરણાણુ પિતા ઇબ્રાહીમ શેઠે મેળવી
 હતી. ઇબ્રાહીમભાઈ કચ્છ માંડવી ખાતે વહાણ
 વડું કરતા. તેમના વહાણો વેપાર ઉદ્યોગમાં મદદ
 રૂપ નીવડ્યા ઈ. સં. ૧૮૦૦ ની સાલમાં કે
 તેથી પણ અગાઉ સ્ટીમરો કરતાં વહાણોનો વધુ
 ઉપયોગ થતો એ વહાણુવડું કરનારાઓમાં અમ-
 પદ ઇબ્રાહીમભાઈ ધરાવતા કચ્છ જેમ હાલ
 થોડાક સુધારા ઉપર આવ્યો છે, તેમ અગાઉ
 કચ્છનાં વતની જડ પ્રકૃતિના અજ્ઞાન હતા.
 પોતાના હિતાહિતનો ત્યાર અજ્ઞાન માણસો
 બહુ ઓછો કરે છે. કચ્છમાં વહાણુવડું કરનારા
 પણ તેરીજ પ્રકૃતિના હતા, છતાં માતાના ઉદ્દર-
 માંથી વિદ્યતાની સુગંધ ફેંકતો જન્મનાર
 ઇબ્રાહીમ શેઠે માત્ર વહાણુવડું કરવા
 ઉપરજ ન બેસતા વેપાર ઉદ્યોગમાં જીવણાવ્યું.
 અને થોડાજ સમયમાં ઇબ્રાહીમ શેઠના
 વહાણો, અરેબીયા, અને જાંઝીબાર સુધી
 પૂગી વળ્યા, અને એ મોટા એ મંદરો સાથે

માડવીના તે અઠંગ વેપારીએ વેપાર સંબંધ
સાધ્યો. તેમના ત્રણ પુત્રોમાં સૌથી વડા પુત્ર
લધાભાઈ હતા. તેઓથી નાના દાતુભાઈ અને
સર્વેથી નાના પુત્ર આપણા કરીમભાઈ જનમ્યા.
તા. ૧૮ મી નવેમ્બર ૧૮૪૦ ના પ્રભાત કાળે
રવિરાજે ઉગતાજ વધાઈના કીરણો પ્રસરાવ્યા.
કારણકે વેપારી પિતાને વેપારી પુત્ર કરીમભાઈ
તેજ છઠાડે જનમ્યો. સપ્તતના પગ પારણામાં
પરખાય એ કહેવતાનુસાર નવેમ્બર માસની ૧૮
મીએ હાથાહીમનો સપ્ત જનમ્યો. કરીમભાઈજ
નહી જનમ્યા પણ વેપારે પૂતઃજન્મ લીધો. દયા
જન્મી સખાવત અવતરી કૃપા પેદા થઈ એ બધા
ગુણોને તે સાથેજ લેતો આવ્યો. કારણ કે તે
નામે કરીમ હતો કેમ ઉપર કરમ કરનારની શોધમાં
રહેતાઓ કહેતા કે,

દંસ ગદ્ય હય કોમકી પીસ્ટી રબંવરમે ઝોર હો,
પુત્રને હોપરકે ચે ઝોર રેના ખુદા મીસ્તા નહી.
પણ તે વાત ટળી ગઈ તે દિવસ ભાગ્યશાળી
હતો જે દિવસે કરીમભાઈ અવતર્યા, અવતર્યા
એને ઉપરોક્ત કક્ષિમાં પણ ફેરફાર થયો.

* પીસ્ટી. નોકા. રબંવર-વટોળીયું. રેના
ખુદા-નામિક અથવા કસાલ.

કોન કહેતા હય કે મુઢરે મુઢઆ મીલતા નહીં
હુંઢને વાલા જો કોઇ હો તો કયા મીલતા નહીં ?

શેઠ કરીમભાઈ બાલ્યાવસ્થામાં કચ્છ પ્રદેશને
અનુસરતી પૂરતી કેળવણી પ્રાપ્ત કરી હજી તો
મૈત્રવનના વીટંબજીમય માર્ગના ઉબર ઉપર પગ
મૂકે તે અગાઉ તો, એટલે સોળ વર્ષની કાચી
વયે ઇશ્વાહીમભાઈ પોતાના તે સપૂતને વિયોગમાં
મૂકી ઈ. સ. ૧૮૫૭ની સાલમાં પરલોક વસાવવા
ગયા. કરીમભાઈએ સોળ વર્ષની ઉમરમાં પિતાનો
છાંચડો ખોલો. છતાં પિતાની કિર્તિ જાળવી રાખી
કેસરીના બાળકો પણ કેસરીજી હોય છે. તેમ
વેપારી પિતાના વેપારી પુત્ર પિતાનો ધંધો ચાલુજ
રાખ્યો. અને ઝાંઝીઆર તેમજ અરેબીયાના બંદ-
રોથી લઈ પૂર્વ વિભાગ જતી લેવા હિંદી બાલુડો
ચાલ્યો. અને થોડાજ સમય પછી હેંગરોન,
શેઠાઈ, કોબી, સીંગાપૂર અને કલકત્તા ખાતે
પેઠીઓ સ્થાપી. અશીષ, રૂ. મતર, રેશમ ચા
અને બીજી એવી અનેક વસ્તુઓનો વેપાર ચાલુ
કરી મુંબઈ અને તે પછીને નવમીની માસખ વધે

મુઢર મુઢઆ-આશાનું કિ મતી પત્યર.

વેપારમાં પ્રવિષ્ટ શેઠ કરીમભાઈએ આટલું વેપારી હાથ કર્યા પછી મીલ ઉદ્યોગમાં પણ પડ્યા. મીલ ઉદ્યોગમાં શેઠ કરીમભાઈને હિંદનું અગ્રણ્ય બવિધ્ય દેખાયું, અને પોતાના દેશ તેમજ દેશી એને કાપડ તેમજ સુતર થકી સ્થાય કરવાનું મન પર એતાં પ્રથમ “ પ્રિન્સ જોહ વેલ્સ ” નામની મીલ (જે તે વેળાએ ચાલુ હતી.)ની એજન્સી લીધી. અને ઈ. સ. ૧૮૮૮ની સાલમાં પોતાના નામે તે મીલ ચાલુ કરતાં, મીલ ઉદ્યોગને આગળ વધારનાર કરીમભાઈએ “ કરીમભાઈ મીલ્સ ” સ્થાપી. માત્ર એક જ મીલની એજન્સી લઈ અટકી ન બેરતાં ધીરજથી પણ મહકમતા પૂર્વક તેમણે એ ઉદ્યોગ આગળ વધાર્યો એમ કહો કે મીલ ઉદ્યોગને જન્મ આપ્યો અને એક પછી બીજી મીલ ઉભી કરતાં કાપડ અને સુતરના વેપારના તેઓ શાહ થઈ બેઠા.

ધીમે ધીમે આગળ વધતાં અને પોતાનું પ્રકાશ જગતને દેખાડતાં હોવટે તે થકી આવી પૂર્ણ કે જેમાં હિંદનો આ વીર વેપારી સરકારનો પણ સમાવિતો થઈ પડ્યો. અને ૬૫ વર્ષની ઉંમરમાં એટલે કે ૧૯૦૫માં સરકારે તેમને “ સર નામદ ”નો ખીતાબ આપ્યો. ત્યારથી કરીમભાઈ સરકારના

કરીમભાઈ મરી 'સર કરીમભાઈ ઇશ્વાહીમ નાઇટ' કહેવાયા. એટલુજ નહીં પણ સખાવતી નાકાના સૂકાની સર કરીમભાઈએ ખોળ કાઝમા સૌથી પહેલાં "એરોનેટ"નો ખીતાબ પણ મેળવ્યો. એટલે સર નાઇટ થયા પછી ૧૯૧૦ની સાલમા એટલે કે ૭૩ વર્ષની ઉમરમાં તેઓ ઝાં. સર કરીમભાઈ ઇશ્વાહીમ એરોનેટ કહેવાયા. સર કરીમભાઈ ઇ. સ. ૧૮૫૪ની સાલમાં પ્રથમ વેળા પરણ્યા. તેમના આ પ્રથમ ગૃહપતિના સ્વર્ગવાસ પછી ઇ. સ. ૧૮૭૬મા શેક વીસરામ સાજનનપૂ પૂત્રી બાઈ પ્રહબાઈ સાથે તેમના બીજાવારના લગ્ન થયા.

મીલ ઉદ્યોગને હાથ કરી ઇ. સ. ૧૮૮૮માં કરીમભાઈ મીલ્સ સ્થાપ્યા પછી આગળ વધી ધીમે ધીમે તેઓએ બીજી મીલોની પણ સ્થાપના કરી. જે મીલોમાં કામ કરતા માણસોથી રહેઠે નાણી સકાશે કે કરીમભાઈએ એક નાનકડું ગામડુંજ વસાવ્યું. જે ગામડામાં ૪૦,૦૦૦ માણસો કરીમભાઈને ત્યાંજ પોતાનો રોટલો ભાવીની લેખીણીથી લખાવી આપ્યા હતા. સર કરીમભાઈની મીલોના નામોની અનુક્રમણિકા નીચે મુજબ છે:-

મીલનું નામ.	કિંમત.	કામ કરતા માણસો	સ્પર્શલ	લૂમ
કરીમભાઈ મીલ્સ	૨૨,૦૦,૦૦૦	૨૬૧૫	૩૯૧૨૦	૧૦૩૦
મહમદભાઈ મીલ્સ	૧૮,૦૦,૦૦૦	૨૭૩૩	૪૭૬૮૪	૧૨૬૮
શાજલભાઈ મીલ્સ	૧૮,૬૭,૦૦૦	૨૪૯૮	૫૨૨૫૬	૧૦૩૬
પર્લ મીલ્સ	૨૦,૦૦,૦૦૦	૨૬૭૧	૪૯૩૫૬	૧૦૫૪
પખાની મીલ્સ	૧૫,૦૦,૦૦૦	૨૪૨૦	૫૭૮૮૦	૧૦૫૪
કેસ્ટ મીલ્સ	૨૦,૦૦,૦૦૦	૩૧૧૩	૪૫૬૮૮	૧૨૩૬
ઈંદીઅન પ્લીથીંગ	૧૮,૦૦,૦૦૦	૭૪૭	૪૩૫૮૦	
પ્રિમિઅર મીલ્સ	૧૮,૦૦,૦૦૦	૬૦૨	૧૩૫૮૪	૪૭૨
કસ્તુરચંદ મીલ્સ	૪૭,૦૦,૦૦૦	૨૫૦૬	૩૫૩૧૪	
ધંપીરીપલ મીલ્સ	૨૪,૦૦,૦૦૦	૨૧૦૧	૩૫૮૮૪	૬૬૨
બેંગ્લોર મીલ્સ	૨૪,૦૦,૦૦૦	૨૪૬૫	૪૩૫૮૬	૮૦૭
મથુરાદાસ મીલ્સ	૩૮,૦૦,૦૦૦	૨૩૦૨	૪૪૩૨૦	૬૦૪
મધિરાઓ સીધીઆ	૧૨,૦૦,૦૦૦	૧૧૪૮	૨૦૬૨૦	૫૩૮
ટોટલ	૨૯૯૫૪૧૩૦	૨૯૪૬૯	૫૭૪૫૦૨	૧૦૭૭૪

સર કરીમભાઈ ધંધાહીમ બેરોનેટ માત્ર સરનામ્ન્ટ કે બેરોનેટ થઈ અથવા વેપારમાં આગળ ધતાં કરોડપતિ થઈ માત્ર શ્રિમંત તરીકે જનસમાજમાં પૂજવા પેદા ન્હોતા થયા, પણ તે કશ્ચાણુ પુરૂષની જાતી તળે સંતાએલા હૃદયમાં દયાના ઝૂલ્યા જરતા. આજકાલના શ્રિમંતો પેઠે ગરીબ વર્ગ મદદ માગના જતાં તેઓ તેમને ધુતકારી કાઢતા ન્હોતા. પણ માયાથી પાસે બેસાડી દઈ ભરી કહાણી સાંભળી અનેક રડી સલાહો, સહિત બેઠતી મદદો આપતા, આજકાલના શ્રિમંતો

તો મદદ માગનારને જોઈ ગભરાઈ જાય છે. ગરીબ વર્ગ મદદ માગવા આવે તે જાણે કંટાળા રૂપ હોય તેમ દાદ ફરીયાદ સાંભળવાનું તો ઠેકાણે રહ્યું. પોતાના દરવાજા સુધી પણ તે ગરીબને પૂગવા દેતા નથી.

મીલકે બેઠા મૈ શમે વસ્લતો રુઝલ્લાકે કહા
હમ ધુટા જતા હય ગરમીસે ઝરા તો રસરકો.

કરીમભાઈ ખરેખર કરીમજ હતા. કરમ કરનાર કરીમ તરીકે જોળખાય છે. નામ પ્રમાણે તેઓ પણ કરમ કરતા. આવા એક સખી અને ઉદાર પુરુષનું જીવન ચરિત્ર “સાકી”ની કલમથી બહાર પડે તે “સાકી”ના અહોભાગ્ય નહીં કે ?

એક દિવસે કરીમભાઈ શેઠ પોતાની મીલની મુલાકાતે ગયા. મીલમાં પુગતાં એક કારકુને કાંઈ મદદ માગવા નિમિત્તે અરજ કરી. પોતાના કારકુનને મદદ જોઈતી જોઈ કરીમભાઈ હરખાતા તેની વાત સાંભળી. પેલા કલાર્કે જોઈતી મદદ માગી અને તરતજ તેની અરજ સ્વીકારવામાં આવી. કરીમભાઈએ તેની જાગવડો ટાળી, પોતાના કલાર્કને બાળક પેઠે ગણતા કરીમભાઈ શેઠ પાસે નીરંતર અનાથો, વિધવાઓ અને ગરીબ

રુઝલ્લાકે-મીલકાતની રસરકો-હર ખસો.

વર્ગના માણસો જતા, આશા ભર્યા જતા, અને
આશા પૂરી કરીનેજ આવતા, ક્યા છે એવા
કરીમભાઈએ કોમમાં ? ! ! !

પોતાના પૈસામાંથી પોતાની કોમના અનાથ
બાળકોનું પાલણુપોષણ કરવા-સ્વચ્છ હવા સાથે
તેમની તંદુરસ્તીનું રક્ષણ કરવા તેમણે એક અના-
થાશ્રમ ખુલ્લું મૂક્યું. અને તે કરીમભાઈ ઇસ્લા-
હીમ બોળ ઔરફનેજના નામે બોળખાઇ. હાલમાં
આ ઔરફનેજ માટુંગા ખાતે એક વિશાળ
બીલ્ડીંગમાં રાખવામાં આવી છે. જ્યાંનું મકાન
આરોગ્યતાવાળું હવા ઉજાસ અને તંદુરસ્તીના
રક્ષણોથી ભરપૂર બોળ કોમના અનાથ બાળકોને
આશીર્વાદ સમાન થઈ પડ્યું છે, ઔરફનેજના
રહેતા અનાથ બાળકોને ઉત્તમ બોજન અને
દરેક જાતની ઉત્તમ ખાદ્ય પોરાફી ઉપરાત રમત
ગમતના દરેક સાધનો સાથે ઉત્તમ કેળવણી આપ-
વાના સર્વોત્તમ ઉપાયો શેઠ કરીમભાઈએ ચોળ્યા.
પોતાની જન્મ ભૂમિ એટલે કે જી માડવીમાં કેળ-
વણીને પ્રિય ગણનાર કરીમભાઈએ કન્યાશાળા
ઉપરાંત ધાર્મિક કેળવણી મેળવી શકાય તેવા
મદ્રેસા (નિશાળ) ખુલ્લા મૂક્યાં, જ્યાં આજે
પણ કેટલે માડવીની જાળાઓ જોખરી કેળવણી
પ્રાપ્ત કરી પરુસંસારની કેળવણીથી પરિચિત થઇ
પોતાનું સંસાર સુધારવા જાગ્રતી રાકે છે.

આવી નિશાળ ઉપરાત કચ્છ માંડવી અને
કચ્છ બુજમાં મુસાફરોને હાડમારીથી બચાવવા
તેમણે ધર્મશાળાઓ બાંધી જે પશુ દરેક સુખ
સગવડથી ભરપૂર કચ્છ જનારાઓને આશીર્વાદ
સમાન થઇ પડી છે.

કરીમભાઇને ત્યાં સખાવતનો સમુદ્ર હંમેશ
ઉછળતો રહેતો, સમુદ્ર પાણી લઇ જનારને ના
નથી પાડતો. કરીમભાઇના સખાવતી સમુદ્રમાંથી
હળદરો માથુસો પાણી ભરી જતા, ઉદાર પુરુષ
મદદ કરવામાજ રાજી રહે છે. કરીમભાઇ મદદ
માગવા આવનાર પ્રત્યે કંટાળો ન ખાતાં હર્ષથી,
માયાથી, દયાભાવથી, મેઘથી તેમને રડી ક્ષીપ્ત
મણી સહિત જોઇતી મદદો કરતા. ઇશ્વર ! હિંદમાં
જેવા સેંકડો કરીમભાઇઓ ભણે પેદા કરે.

મીલમાં કે ધરમાં, આશીસમાં કે પેઢી ઉપર
વિધવાઓ તેમજ અનાથ બાળકોની સુસીનતા
તેઓ ટાળતાજ રહેતા. તેમા પેતાની કામ ઉપર
તો તેઓ પ્રાણુજ પાયરતા.

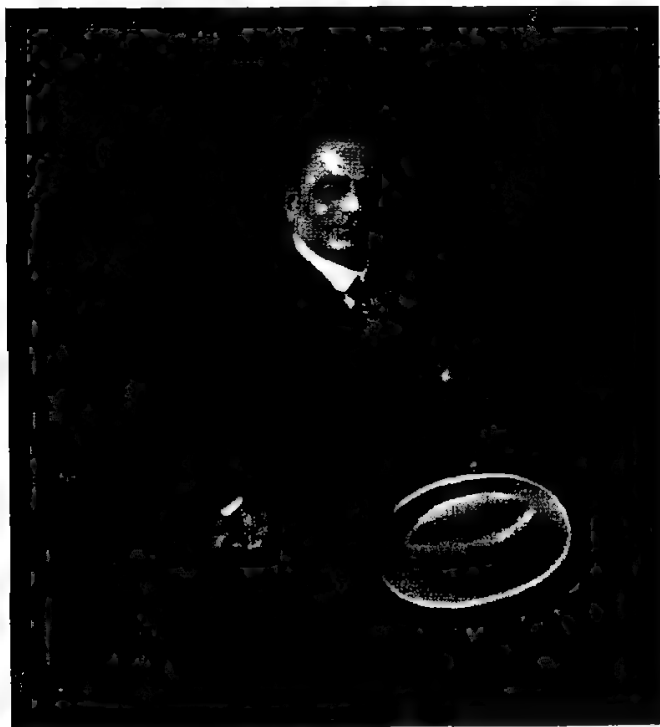
સુખ એ મેળવવું ખર્ચી રીતે સુખો તો
બહુજ કઠીણ છે. તેમાં સ્વર્ગીય સુખના નામે
ઓળખાતા સુખો તો ક્યાંથી મેળવી શકાય ?
ખર્ચ સુખ પરમાર્થમાં છે. એ સુખ કરીમભાઇ

ગન્યું. સ્વર્ગમાથી આવી, મૃત્યુ લોકને સ્વર્ગ
નાવી લક્ષ્મી અને સંતાનોમાં વસ્તાર કરીમબાઈ
સ્વર્ગમા વસ્તા સ્વર્ગમા દયા હોય છે, કરીમ-
બાઈના ઘરમાં પણ દયા હતી, લક્ષ્મીની રેલમ-
લ હતી, અને સાથે સંતાનોની પણ સંપૂર્ણ
પ્રિય કહો એ સ્વર્ગીય સુખ નહીં કે? સ્વર્ગ
માંજે જોઈ નથી. પણ કરીમબાઈ તો આ
લોકમાં પણ સ્વર્ગમાંજ વસ્યા.

એ માંજુમ હવે જન્મત ફી હકીકત લેકીન
લોક કે બહેલાનેકો ગાલિબ થે ખિવાલ અરજા હવે

કરીમબાઈ એફનેજના થોડાક અનાથ બાળ-
શાળી કરજુ કહાણી સાબળી થ્યો. કરીમબાઈ
એફનેજમાં રહેતા કેટલાક બાળકો તે એફનેજના
શિક્ષકથી કંટાળી ગયા હતાં, શિક્ષક મહાશયથી
જોડકમી અને નોકરચાહીમાં તે બાપડાઓ રોજ
માકડીથી મેથીપાકનું જન્મણ જન્મતા, એ જન્મણ
વરાઈને ખાતાં તેઓ કંટાળી ગયા, અને છેવટે એક
દિવસે મસલત કરી ચાર પાંચ છોકરાઓ કમીમ-
બાઈ શેકને બંગલે પૂગી વળ્યાં પોતાની, એફ-
નેજના બાળકોને બંગલે આવેલા જોઈ કરીમ-
બાઈએ તેમને માયાથી આવકાર આપી, એસડી,
યા પાણી લાવવા નોકરને હુકમ કર્યો. બાળકો
એ બંગલામાં આનંદ કર્યો, આ પાણી પી લેતાં

Hon. Sir Currimbhoy Ibrahim.
(Second Baronet)

ઓ. સર કરીમભાઈ ઇબ્રાહીમ. (બીબી બેરોનેટ)
(મહુમ શેઠ કરીમભાઈના સહુથી વડા પુત્ર શેઠ મહમદભાઈ.)

કરીમભાઈ શેઠ તે બાળકોની બાળુમાં બેઠા અને સઘળી હાડકોત પુઝી. બાળકાએ પેતાના શિક્ષકની કુરતા કહી સબળાવી જે સાબળી કરીમભાઈ કાઢે ભરાયા અને તે આવેલા બાળકોને પાચ પાચ રૂપીયા આપી. પોતાની માટ-મા બેસાડી એફ્રેનિંગમા મે કહી આપ્યા અને બાજે દિવસે તે શિક્ષક મહાશયની ખજર લેવામા આવીને વખતની આ વાત છ તે વખતે કરીમભાઈ એફ્રેનિંગ માડુગા પર નહી પાણી બીમપડમા હતી, હાલ એ એફ્રેનિંગના બાળકો માટે કિત્તમ પોશાકો ભાત ભાતના કાપડા સહિત સઘળી રૂગવડો ગણવામા આવી છે. શું એ પરમાર્થમા મન રોકી રાખનાર શેઠ કરીમભાઈએ સ્વર્ગીય સુખ ન જોયું ? ! ! !

એ સ્વર્ગીય સુખ બોગવનાર સર કરીમભાઈ ઇબ્રાહીમ બેરોનેટના પ્રથમ પૂત્ર સર મહમદભાઈ કરીમભાઈ તે હાલના બેરોનેટ ૧૬ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૭ના દિને જનમ્યાસઃ મહમદભાઈ નાની વયથી સંપૂર્ણ કેળવણી પ્રાપ્ત કરી પિતાના ધધામા જોડાયા. અને ધીમે ધીમે જાહેર જીદગીની શરૂઆત કરતા તે તે મુખ્યની મ્યુનીસીપલ કોર્પોરેશનમા દાખલ થયા વળી હીદી સરકારે બોમ્બે પોર્ટ ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટી તરીકે તેમની નીમણૂક

શ્રી. પિતાની આદેશોમાં તેઓ એકેએકની જગ્યાએ બિરાજ્યા અને અંગુમને ઠરલામ હાથ સ્કુલના ખજાનચીનો માનનીય ઓધો પણ સર કરીમભાઈના એ બેરોનેટ પૂત્રે ભોગવ્યો. સર મહમદભાઈના સૌથી વડા પૂત્ર મીં. હુસેનઅલી ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૯૦૩ ના દિને પોતાના પિતાનું બેરોનેટપદ અર્જી રાખવા જનમ્યા. આ બવિધના બેરોનેટ મીં. હુસેનઅલી પણ પોતાની નાની વયમાજ સર કરીમભાઈના વેપારમાં ધ્યાન આપતા થયા. સર મહમદભાઈ કરીમભાઈના પુત્રીક્રમરખાનમ ૧૧મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૧ના દિને જન્મી પિતાના લાડ કોડના લ્હાવા લીધા વિના પિતાના દીલ ઉપર વિયોગનો દાગ દર્શ ૨૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૪ના દિને ભર જીવાન વયમાં સ્વર્ગવાસી થયા. ખરેખર સર મહમદભાઈને પોતાની આ પુત્રીનો વિયોગ બહુજ ભારે પડી ગયો ૪૮ વર્ષની ઉંમરમાં સર મહમદભાઈના હૃદય ઉપર લાગેલો આ કારી બા હતો. ઇશ્વર તે પવિત્ર આત્માને શાંતિ આપો. હાલ સર મહમદભાઈ ૫૮ વર્ષની ઉંમર ભોગવી રહ્યા હતાં તેમની કારકીર્દીમાં તેઓ જરા પણ વૃદ્ધ થયા નથી. સંતાનોમાં મીં. હુસેનઅલીમાજ તેમની સધળી આશાઓ ભરાઈ છે. ઇશ્વર આ બવિધના બેરોનેટને દિર્ઘાયુ આપો.

સર મહમદભાઈ કરીમભાઈના વડા પૂત્ર
શીબ હુસેન-અલીને ત્યાં ૨૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૨
ના દિને પત્ની જન્મી ત્રણ વર્ષની બાળકીનું
નામ મુમતાઝબાનુ રાખવામાં આવ્યું. જ્યારે
ખંડેન મતીરા ૨૯ મી મે ૧૯૨૩ના દિને અવનગી
સર મહમદભાઈના પત્ની કમરબાનમના વિયોગમાં
અદ્વારે થઈ પડી.

૪ થી ઓક્ટોબરની ત એક આનંદમય
પ્રભાત હતી. કે જ્યારે કરીમભાઈ જેવા વિદ્ય-
વૃત્તિના અઠગ વેપારી પિતાને પગલે ચાલનાર
પત્ર સર ફાઝલભાઈ જનમ્યા માતાની કુખ
ફાઝલભાઈએ શોભાવી આ વીર પુરુષની પ્રકૃતિ
ખોલવાની છટા, બાપામાં નમ્રતા-પ્રેમ-દયા અને
પરોપકાર કુફરવાના કારીગરે ફરી ફરી ભરી
દીધા છે. શ્રિમંત હોવા છતાં પણ જેવી જાંદગી
સર ફાઝલભાઈ ગુગરે છે, તેની હું નથી ધારતો
કે કોઈ પણ શ્રિમંત આટલી જાંજળ અને
ઉપાધી વેડે, પોતાના પૂત્રો તેમજ ભાઈઓના
સંતાપને કેળવનાર આખા કુટુંબમાં કોઈ હોય
તો તે સર ફાઝલભાઈ એકજ છે.

ન્હાનપણથી ઉચ્ચ કેળવણીનું અમૃતપાન
કરી ભર જીવાન વયે એટલે કે વીસ વર્ષની
ઉંમરમાં તો તેઓ પિતાના જમણા હાથરે

મર્ધ પડ્યા. અને ન્યારથી સર ફાઝલભાઈએ વેપારમાં પોતાની જીંદગીનો ભાગ આપ્યો. ત્યારથી તેમના પિતા મણીએક જન્મજોમાથી છુટ્યા. પિતાના દરેક કાર્યો સપૂત સર ફાઝલભાઈ સંભાળવા લાગ્યા. અને આજે સર કરીમભાઈના સ્વર્ગવાસી થયા પછી પણ તે ઉદાર પુરુષની ખોટ પૂરી પાડનાર કરીમભાઈ વશનો જળકતો હીરો સર ફાઝલભાઈ કુળને દીપાવી રહ્યા છે. ઉદાર વૃત્તિ, કોઈને પણ જોઈતી રૂઢી શીખામણોમાં પોતાના કિંમતિ સમયનો ભોગ આપવામાંજ ફાઝલભાઈ મોજ માણે છે.

સર કરીમભાઈના આ પૂત્રની જીંદગી એટલીતો જન્મજળ અને કંટાળા ભરી છે કે જેની કલ્પના કરાવવી એ મારી કલમની શક્તિ બહારની વાત છે. સવારના તમે સાત વાગે ખંગલે જાઓ તો ત્યાં તમને એવાર છ માણસો મુલાકાત બેવા માટે જોડેલાજ જણાશે. આપ્તિસમા જાઓ તો ત્યાં પણ એક જતો અને એક આવતો દેખાશે. કાદરપર કે લીફટમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં એકાદ માણસ વાત કરતોજ જણાશે. ૧૩ મીલોનો સધળો વહીવટ અને જાહેર પ્રજાને અર્પેલો જીંદગીનો થોડોક ભાગ, ઉપરાંત પોતાની અંગત ચિંતાઓમાં ઘેરાયલા આ વેપારી પુરુષનું જીવન

Hon. Sir Fazulbhoy Curimbhoy.
(Knight) C. B. E

वेपारी पिताना अहम वेपारी पूत्र
ज्यो. सर झुलभाई करीमभाई (नायर)

એણું જન્મન બર્ફિ છે ? કલ કોની વાતો જુદી સાબળી, શેર દલાલોને જવાબ જુદો આપવો, કપાસ અને કાપડના વેપારીઓને જુદા સંતોષી મોકલવા, પેઢીઓ અને ઓશીસોની ચિંતા જુદી રાખવા તે ઉપરાંત મજૂર વર્ગમાં તેવાજ માનીતા થઈ પડવું આટલી આટલી જ જાણો છતાં વાચામાં તેજ નમ્રતા અને માધુર્ય, તેજ શાંતી અને પ્રેમ મુખ ઉપર પ્રસરાયલું સંતોષનું હાસ્ય, એવી સ્થિતિમાં તમે સર ફાઝલભાઈને હંમેશ આનંદ માજ જોશો.

વેપાર વહીવટની વાત જુદી રહી, જ્યારે પ્રબલક્રિય મામલાઓમાં અને જાહેર, મંડળો સંસ્થાઓ, અને એવાજ ખીજ ખાતાઓમાં પ્રબળતા હિતાહિતના ઉપાયોમાં, કોમના કલ્યાણમાં દેશના બલામાં પણ કરીમભાઈની સાક્ષાત પ્રતિમાં સર ફાઝલભાઈ ઉભાજ છે, ભર જુવાન વયમાં તેમણે પોતાની જીંદગી પ્રબળે અર્પી છે. યુવાવસ્થામાં તેઓ કોર્પોરેશનમાં દાખલ થયા, અને ખુદ્દિ, પાંડિત્ય, ચાતુર્ય, અને ધૈર્યથી ભરપૂર વિદ્વાન વ્યક્તિ કોર્પોરેશનના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાઈ ઇ. સ. ૧૮૮૯ ના ફેબ્રુઆરી માસની ૨૪ મી તારીખે એટલે માત્ર ૧૭ વર્ષની વયમાં તેઓ પરજયા અને વેપારની જાનજી, જાહેર પ્રબળતા

હિતાહિતના વિચારો સાથે સંસારની જંગલમાં
પણ જકડાયા.

મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના પ્રમુખની જગ્યાએ
ખીરાજ્યા પછી, સ્ટેન્ડીંગ કમિટિના ચેરમેનની
જગ્યા સર ફાજલભાઈએ શેખાની જગ્યાએ કાઉન્સિ-
લના સભાસદ તરીકે રહી, ગવરનર જનરલની
સભામાં પણ તેઓ એક માનનિય સભાસદનો
ઑધો બોગવતા હતા, યુનિવર્સિટીની સેનેટના
મેમ્બર તરીકે પોતાની અમર કારકિર્દીનું પ્રગતે
ભાન કરાવી, મજૂર વર્ગમાં લોક પ્રિયતા અને
કારકુન વર્ગમાં કેમનો આ લાડકો અનુપમ
માન ખાટી ગયો. માલ એનર્સ ઝંસાસાએશ-
નના ચેરમેન તરીકેની તેમની કારકિર્દી મીલ
ઉદ્યોગના સફાઓ પર સોનેરી અક્ષરે લખાએલી
તાજી રહેશે. લક્ષાધિપતિ પિતાના લક્ષાધિપતિ
પૂત્ર હોવા છતાં પણ આળસુ જીંદગી ન ગાળતા
પોતાની ૫૩ વર્ષની ઉંમરનો મોટો ભાગ તેમણે
લોક સેવા કાળે અર્પી, વેપારમાં નામના મેળવી,
અને સાથે પોતાના પત્રો તેમજ ભત્રીજાઓને
પણ કેળવી સર ફાજલભાઈ કરીમભાઈ કુળના
ભોમિયા થઈ પડ્યા.

પિતાના વેપાર વહીવટમાં ૨૦ વર્ષની
ઉંમરમાં પડી, તે ઉદ્યોગને ખીલવી. પ્રગતિની

રૂઝિ લઈ જનાર ફાઝલભાઈ ઇ. સ. ૧૯૧૩ માં સાધારણ ફાઝલભાઈ મટી, એનરેબલ સર ફાઝલભાઈ નામના નામે પ્રખ્યાત થયા.

વક્તા તરીકે સર ફાઝલભાઈની એકાદમી છટા જેઓ જાણતા હશે, તેઓજ તેમના આતરીક ભાવોને પણ અચ્છી રીતે કબ્બી લેતા હશે દયાભાવમાં પ્રવિણતા હોવાનું મૂળ કારણ સખાવતી પિતા કરીમભાઈ છે, કેસરી પિતાનો કેસરી પૂત્ર, આપના નામને વધુ પ્રકાશમાં લઈ આવવા સામર્થ્યવાન થયો.

ગરીબોં પર દયા રખાએ તવંગર હો તો એસે હોં
જો દુટ્ટી નાવ તયરાએ સમંદર હોં તો એસે હોં

સર ફાઝલભાઈના સંતાનોમાં સૌથી વડા પૂત્ર મી. આમદભાઈ ૧૩ મી ઓગસ્ટ ૧૯૦૨ માં જન્મ્યા. જેમના લગ્ન શેઠ કરીમભાઈ ઇબ્રાહીમના એકાદમી પૂત્ર શેઠ આમદભાઈના એટલે પોતાના કાકાની પુત્રી બહેન ઝરીનાબાઈ સાથે ૧૧ મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૩ ના દિને થયાં. મી. આમદભાઈ પછી બીજા પૂત્ર મહમદઅલીએ ૨૧ મી મે ૧૯૦૪ ના દિવસે માત પિતાનો હર્ષ તાજે કર્યો. જે બાદ ૧૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૫ માં મી. મુહમમઅલી અવતર્યા, અને એકબાલ કુસેન

૧૯૧૦ ના ઓક્ટોબરની ૨૭ મી તારીખે ચંદ્રમા આસપાસ તારાની જગ્યા લીધી. અને સાથી ન્હાના પૂત્ર અમીરઅલીની ખુશ વધાઇ ઉમી જીલાઈ ૧૯૧૩ ના રવિરાત્રે સંભળાવી.

સર ફાઝલભાઈ જેવા બુદ્ધિશાળી અને વિદ્વાન પિતાના પૂત્રો માટે શું કહેવું હોય? પિતાના સંઘળા પૂત્રોને સર ફાઝલભાઈએ એની રીતે લપેટી લીધા છે જાણે ચંદ્રમા આસપાસ તારલાઓનો મંદ પણ શીતળ પ્રકાશ

સ્વર્ગસ્થ સર કરીમભાઈ બેરોનેટ જેવા હીકના ખ્યારા બાલુડાની યાદ તાજી રાખનાર પૂત્ર સર ફાઝલભાઈ ધણું જીવો.

ઐનરેબલ સર ફાઝલભાઈ પછી શેઠ કરીમભાઈના ત્રીજા પુત્ર ગુલામહુસેન ૧૨ મી જાન્યુઆરી ૧૮૭૯ ના દિને જન્મ્યા. દુસ્લા દિલના આ શેઠની ઉદારતા અને હૃદયની નિર્ભયતાને સંભારી આજે પણ કરીમભાઈના સ્ટાફના માણસો કલ્પાંત કરે છે. છતાં અફસોસ કિયાર હૃદયના અને અનંદી જીવન ગાળનાર શેઠ ગુલામ હુસેન બર જીવવાન વયેજ પરલોકની વાડી વસાવવા સ્વર્ગે સંચર્યા. એટલે કે ૧૯૧૮ ના ફેબ્રુઆરી માસની ૧૬ મી તારીખે ૩૯ વયનું આસા બચું

The Late Mr. Gulam Husain Currimbhoy.

महंम शेठ गुलाम हुसेन करीमबाघ.

Josh: Art Bombay 1

અંતર એવકા જીવનનો ભોગ થઈ પડ્યું પોતાના
જીવન, કેળવણી તેમજ ઉદાર જીતિના પૂત્રના
નીકળી જતાં વૃદ્ધાવસ્થા ભોગવતા શેઠ કરીમભાઈના
હૃદય ઉપર કારી ધા લાગ્યો.

મીં ગુલામહુસેન જેવા પોતે માયાળુ
સ્વભાવના હતા, તેવાજ માયાળુ સ્વભાવના પૂત્ર
ઈબ્રાહીમને મૂકી મયા. ગુલામ હુસેનભાઈના
આ વડીલ પૂત્ર, મીં ઈબ્રાહીમનો જન્મ ૧૩
મી એપ્રિલ ૧૮૯૭ ના દિવસે થયો. મીં
ઈબ્રાહીમ બહા અને માયાળુ સ્વભાવના હોઈ
વિદ્વાન કાકા સર હાઝલભાઈની પાસખાની હેઠળ
વેપારમાં કામ કરી રહ્યા છે. ખરેખર મીં
ઈબ્રાહીમની વાચામાં કાંઈ અજબ વશીકરણ છે.
જે કાંઈ પણ વાત કરનાર
વ્યક્તિને કુદરતી ખેંચાણથી મસડી
લે છે. નમ્રતા, બોલવામાં માયા અને સાથે
નિર્દોષતાની સ્પષ્ટ છાપ તમે નિરતર
તેમના ચહેરાપર જોશો. કાંઈ પણ ખાણસને
પોતાનો બનાવી લેવાની ગજબ શક્તિ મીં
ઈબ્રાહીમની વાચા ધરાવે છે. વળી સર હાઝલ-
ભાઈ જેવા આહોર, અને વિદ્વાન કાકાના
હાથ હેઠળ જેવાઈ મીં ઈબ્રાહીમ, સર કરીમભાઈ
ઈબ્રાહીમ હમીદ આગેવાની બર્સો બામ બજવે

તો તેમા લેશ માત્ર પણ શકા જેવું નથી,
પણ જો ગજબ વાચાળ મીં ઇચ્છાહીમ.

મીં ઇચ્છાહીમના જન્મ પછી પાંચ વર્ષે
એટલે ૭ મી જુલાઈ ૧૯૦૨ ના દિને મીં
અલીમદમદ અવતર્યા અને તે પછી ગુલામહુસેન
શેઠના સૌથી નાના પુત્ર મીં અઝીઝ ૨૨ મી
જુલાઈ ૧૯૧૫ ના દિવસે માત પિતાને આનં-
દમાં ડોલાવતા પધાર્યા. છતાં અફસોસ કે મીં
અઝીઝ માત્ર ત્રણ વર્ષની કુમળી વયમાજ ગુલામ-
હુસેન શેઠ જેવા પ્રેમાળ પિતાનો આસરો ખોહી
બેઠા. શેઠ ગુલામહુસેનના એક પુત્રી બહેન ૩ મીનાના
લગ્ન કલકત્તાના જાણીતા આગેવાન શહેરી શેઠ
ઉસ્માન જમાલના પુત્ર મીં અર.રફ સાથે થયા.

ગુલામહુસેન શેઠ પછી ચોથા પુત્ર શેઠ
અહમદભાઈનો જન્મ ૧૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૮૫
ના દિને થયો. અહમદભાઈ ખરેખર એક
મેજીલા સ્વભાવના માણસ છે શેઠ અને ઉદાસી
જે વ્યક્તિથી માઈસોના માઈલ નહાસતી હોય
તેવી વ્યક્તિઓમાંની એક તે સર કરીમભાઈના
ચોથા પુત્ર મીં અહમદભાઈ છે. પિતાના વેપાર
ઉદ્યોગમાં અહમદભાઈ શેઠ પણ અગ્ર ભાગ
બજવે છે. મીલો ઉપર તેમની દેખરેખ અને
કારબાર કંઈ છાનાં નથી. તે ઉપરાંત તેમના

ચપળ ભેળને લાલ કરીમભાઈ ફર્મ લઈ રહ્યો.
 'હું સ્વભાવે આનંદી અને રંગીલા શેઠ અહમદ-
 ભાઈના માયાળુ અને દયાલાવથી ભરેલા
 સ્વભાવ માટે વધુ શું લખું ? એટલુંજ કહેવું
 બસ થશે કે.

શમે માહ હય ઔર ચમનકી શીઝા
 લમે નહેર હય ઔર હય ઠંડી હવા
 એક સાગરે મસ્ત પીલા લીલ્લાહ
 તુજે સાકીએ માહેલકા કા કસમ

મીલ ઉદ્ધોગના સરહાક શેઠ અહમદભાઈ હાલ
 ૪૦ વર્ષની વય ભોગવી રહ્યા છે. તેમના વડા
 પુત્રનું નામ મીં હુસેનઅલી છે જેઓ ૪થી
 જાન્યુઆરી ૧૯૦૮ ના દિને જનમ્યા અને સૌથી
 નાના પુત્ર મીં હખીબ પ મીં જાન્યુઆરી ૧૯૧૦ના
 દિવસે પોતાનું જીવન પ્રકાશ પ્રસરાવતા અવતર્યા.

આ પાંચમે પુત્ર કરીમભાઈનો અને તેમના
 સ્ટાફનો બહાલો રહેમતુલ્લા આવ્યો. આવતાં પ્રેમના
 ઝરણા ઝરી ગયો. અલોપ થયો. ૨૭ મી મે-
 ૧૮૮૭ ના દિવસે આ ઉદાર અને વિદ્વાન શેઠ
 જનમ્યા. વેપારમાં પોતાના જીવનનો થોડોક
 ભાગ આપ્યા ઉપરાંત જાહેર પ્રજાના હિતાહિતના
 વિષયોમાં પણ એકાદો અચભાગ રહેતો, તે

ઉપરાંત પોતાના માણસો ઉપર તેમણે રાખેલી
અમી દ્રષ્ટિ આજે પણ ફરી ફરીને યાદ કરવામાં
આવે છે લેજસ્લેટીવ કાઉન્સીલ કિંવા સ્થાનીક
ધારાસભાના તેઓ સભાસદ હતા. એટલુંજ નહીં
પણ તેમના ઉદાર હૃદયના પ્રતાપે ઘણાએકનું
કષ્ટાણુ થઈ ગયું છે. એવા ઉદાર પુરુષ બહુ
ઓછા જીવે છે. રહેમતુલ્લા શેઠ પણ ન જીવ્યા.
૨ જી મે ૧૯૨૧ ની તે નદારી થીડી છેવટે આવી
પૂગી જે ઘડીમા બધાના મનહરી, બધામા
સાડકો થઈ પડેલો રહેમતુલ્લા તે મદાન બાપની
કૃપા મેળવવા ચાલતો થયો. હાથર તે પવિત્ર
આત્માને શાંતી આપો.

શેઠ રહેમતુલ્લાના સંતાનોમા પૂત્ર મીં નઝલી
અને પુત્રી હમીદા છે. મીં નઝલી ૨૬ મી
સપ્ટેમ્બરના અવતર્યા જ્યારે બહેન હમીદા ૧૯૧૨
ની સાલમા જન્મ્યા.

મહમ્મ સર કરીમબાઈ ઇબ્રાહીમના છટ્ટા
પૂત્ર શેઠ હખીબબાઈ પમી સપ્ટેમ્બર ૧૮૮૯ ના
દિવસે પિતાના વેપારમાં મદદનીશ થઈ પડવા પધાર્યા
શેઠ હખીબબાઈ અસારે વેપાર ક્ષેત્રમાં અગ્રમાગ
બનવી રહ્યા છે. તેમના પહેલા પૂત્ર મી. અકબરઅલી
૨૨ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૪ ના જન્મી પિતાના
સાડકાડના લ્હાવા લીધા વિના ૩૧ મી ઓક્ટો-

The Late Mr. Rehemtulla Currimbhoy.

M. L. A.

મહુમ શ્રી રહેમતુલ્લા કરીમભાઈ.

બન ૧૯૨૦ માં સ્વર્ગવાસી થયા. તે બાદ દબીય શેઠના દ્વિતીય પુત્ર મીં નાજિમ ૩૦ મીં જુન ૧૯૧૫ ના મીં અકબરઅલીનું દુઃખ બુલવવા પધાર્યા, અને તે પછી તેમના ત્રીજા પુત્ર ૨૧ માં ડીસેમ્બર ૧૯૨૧ માં પેદા થયા.

કરીમબાઈ શેઠના આ પુત્ર અન્યારે કારનારના આગળ પડતો ભાગ ભજવી રહ્યા છે, લખતા અતિશય હર્ષ થાય છે કે કરીમબાઈ શેઠના બધા પુત્રો પિતાના ધધામાં જન્મ્યા. એક સંપીથી વહીવટ સંભાળી રહ્યા છે. જો કે ૨૨ ફાજલ-બાઈના ભાગ અને જન્મળ તો અલખત અમ્પદ ભાગે છે. કરીમબાઈના બધા પુત્રોમાં હવે રહ્યા સોથી નાના પુત્ર મીં ઇસ્માઈલ, ઉધરતા યુવક, ૮ માં માર્ચ ૧૯૦૬ ના દિવસે કરીમબાઈ શેઠના આ નાના પુત્ર અવતર્યા, ૧૯ વર્ષની કાચી વય છતાં બવિખ્યમા મોટી આશાઓ આપતા ચિન્હો અત્યારથીજ આપણે જોઈ ચકીએ છીએ.

સર ફાજલબાઈ જેવા અકંગ વેપારી, દયાળુ, ઉદાર, અને નીખાલસ સ્વભાવના વડીલ બંધુની દેખરેખ હેઠળ આ ઉધરતો યુવક બવિખ્યમા હતાં કર્તા થઈ પડે એ શું સંભવિત નથી? મીં ઇસ્માઈલના લગ્ન પણ થોડાજ મહીનાઓ

ઉપર થયા, આટલી કાચી વયમાજ મીં છસ્મા
 ધલ સંસાર સાકળમાં પણ જકડાયા. ઘણું જીવે
 મીં છસ્માધલ.

મહંમ સર કરીમભાઈ ઇશ્વાહીમ બેરોનેટના
 પુત્રાની થોડી ઘણી-એમ કહો કે ટુંક હકીકતથી
 પરિચિત થઈ એ મહંમ શેઠની થોડીક બીજી
 કારકિર્દિ પણ જાણી-સકો.

મૂખ્ય બાબતો જે બાબત પર આપણે
 વજન આપી શકીએ તે માત્ર તેમણે કરેલી
 સખાવતો છે. કરીમભાઈ શેઠના ઉદાર હૃદયની
 કલ્પના માત્ર તે મનુષ્યોજ કરી શકતા હશે.
 જેઓ તેમના સમાગમમાં આવ્યા હશે
 કોઈ સંસ્થા-કોઈ મંડળ-કોઈ ખાતું એવું ન
 હશે જેમા કરીમભાઈ શેઠ તરફથી કંઈ
 આપવામાં આવ્યું ન હોય, એટલુંજ
 નહીં, પણ ખાનગી રીતે તેમણે કેટકેટલાકોને
 અણુમુલ મદદ કરી છે. એવા અનેક માણસો
 છે, જેઓ કરીમભાઈ શેઠ પાસેથી નિરંતર સહાય
 મેળવતા, કોઈને માસીક રકમ બાંધી દેવામાં
 આવી છે, તો કોઈને સંકટ સમયે મદદ કરવામાં
 આવી છે. જેમને માસીક રકમો બાંધી દેવામાં
 આવી હતી, તેઓમાંથી કેટલાક એ મહંમ
 શેઠના પ્રતાપથી હજી પણ એ રકમ મેળવી
 રહ્યા છે.

The Late Mr. Rehemtulla Currimbhoy.

M. L. A

મહુર્મ શેઠ રહેમતુલ્લા કરીમખાન.

Joint Art, Bombay 1

પોતાના નોકરોમા જુઓ. નોકરો જેઓ નીમકહરામ હતા, તેઓએ હજારોના ઘોટાળા કર્યા, રકમોની રકમો ક્રિયાપત્ત કરી, કાપડની ગાસડીઓ સટકાવી પકડાયા છતાં કરીમભાઈ શેઠને એવી બાબતની જાણ થતા, તેઓ માત્ર એટલુંજ કહેતા કે “ તે પોતાના નસીબનું લઈ ગયો ” પ્રભુ એવા કરીમભાઈઓથી ભારત ભુમિને ભરી દે

ખાનગી સંખ્યાવતોને કારે મૂકે તેની ગણતરી હું કરાવી શકતો નથી. જાહેર રીતે અપાયેલી રકમોનીજ માત્ર કલ્પના કરો. પ્રથમ રકમ રૂપીઆ ૩,૦૦,૦૦૦ ત્રણ લાખ પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમને અપાયા, રૂપીઆ ૪,૫૦,૦૦૦ સાઈન્સ ઇન્સ્ટીટ્યુટને અને ૧૦,૦૦,૦૦૦ રૂપીઆ મુસલમાનોને સ્કોલરશીપ આપવા કાજે મુખ્યમંત્રીની યુવિર્સિટીને આપ્યા. આ રકમો તો આધારણ રકમો છે. રૂપીઆ ૧૮,૦૦,૦૦૦ ની રકમ તો જાહેર રીતે અપાઈ, પણ ખાનગી રીતે તેઓએ કેટલા રૂપીઆ આપ્યા તેની કલ્પના અગાઉના પૃષ્ઠોમાં લખેલી અમૂક બાબતોથી વાચકજીવ કરી લેશે.

દુકાળ-પદ ની સાક્ષનો તે ભયંકર અને માદગાર દુકાળ જે વખતે માણસોને ખાવા ધાન નહોતું. માણસો ત્રાહે ત્રાહે પોકારતા તેવા

કોટાકડીના સમયમાં અમર નામના મેળવી જનાર શેઠ ધરમસી પૂંજ સાથે બૂપે મરી જતા માણસોને અમૂલ્ય મદદો આપી છે. એના એક પુરુષની યાદ જાગવી રાખવા સારી જેવા હજાર લેખકો જીવન લખે, પ્રજા ફેક ફેકાણે સ્માર્ક સ્થાપો જિભા કરે તે:એ તે થોડુંજ છે.

પરમાર્થમાં આનંદ માનનારી વ્યક્તિઓ પારકાઓના સંકટો દાળવામાં મોજ માનનારા, પુરુષો આપણે સમાજમાં બહુજ ઝોછો મેળવી શકીયું. જે કે શ્રિમંતો તો ડગલે ને પગલે મળશે. છતાં તે શ્રિમંતો કે જેને આપણે એક શ્રિમંત તરીકે ઓળખી શકીએ એ બહુજ ઝોછા જણાશે. ધનનો ઢગલો મારી કાઢ શ્રિમંત નથી થવાતું. મોટરોમાં ફરવાથી અને હજુરીમાં પાત્ર પચાસ નોકરો રાખી નાજુક જીવન ગાળવાથી કાંઈ શ્રિમંત નથી બની જવાતું પરંતુ શ્રિમતાઈ અને ખરી મોટાઈ તો તે iજ છે, જેમાં સર કરીમબાઈ મઝ રહેત'.

મહીમ સઃ કરીમબાઈ ઇબ્રાહીમ ગમા, સ્વર્ગની વાડી વસાવવા અદૃશ્ય થાા છતાં, પોતાના કિરણો મૂકી ગયા છે ઑ. મર ફાજ-લબ-ધના આચાર ત્રિય.શે અને બવિખ્ય માટે તેમણે ધડેલી ચોજનાઓ કામ માટે એટલી તો

લાભદાયી નીવડશે જેની કલ્પના કરતા અનર્થમાં
 મરત થઈ જવાય છે. સુંદર યોજના, એક
 ખર્ચે વખાણપત્ર નિચાર, છતાં તે અમલમાં
 મૂકાય ત્યાં સુધી તે શાંતીજ રાખવાની છે. જે
 કે હજી તેમની એ યોજના અમલમાં મુકાતા
 સમય નીકળી જશે; છતાં પિતાના હિદ્દર હૃદયનો
 વારસો સરે ફાજલબાદ' મેળવી શક્યા છે.
 પિતાને જે કંઈ ક્યુ, તેમ ફાજલબાદ પણ
 કરી રહ્યા છે

ગનીય, લાચાર, અનાથ, વિધવા, હોય કે
 હજી કરે. જવાની ઈચ્છા રાખનાર કોઈ માણસ
 હોય, હુંકમાં એટલુંજ લખ્યું કે સમાજના દરેક
 રાક્ષાઓ અને જરૂરી માતો માથી કાંઈ પણ મેળ-
 વવાની ઈચ્છા થતા, લાચાર વર્ગ કરીમબાદ
 પામે જતા. એકવાર હું આ બાબત લખી
 ચૂક્યો છું અને ફરી ફરી લખવાનું મન થાય
 છે. આહા ! એવા હિદ્દર હૃદયના કામના રક્ષક
 ને નિર્દય અને કુર કાળ ઉપાડી ગયો,
 છતાં.....તહીં

માતાની કુખને શોભાવનાર બાલુડાઓ પર
 માતાની પ્રિતી વિશેષ હોય છે. માતાને
 સુખ આપનાર બાળક પર માતા વધુ હેત ધરાવે

છે પોતાના પ્યારા પુત્રને ખોળામાં લે છે. આનંદથી
 ચૂમે છે. તેના દુઃખડા લે છે. તેને પોતાના
 પાસમાં ચાપી પસવરે છે એ બધું કેના
 મટે? માતાના પ્રેમ સમૂદ્રના મોઝાઓમા મસ્ત
 બની તરનાર બાલુદાને ખાતર, શુ કરીમભાઈ
 ભારત મેળાના બાલુડા નહી કે? શું બરતના
 પ્યાના પૂત્ર નહી કે? શું તેમણે પોતાની જન-
 નીને રાજી નથી કરી? કરી છે. માતા-બરત
 માતા-હીદીઓની પ્યારી માતૃભૂમિએ કરીમભાઈને
 પોતાના ખોળામાં લીધો. કરીમભાઈ મરણ
 પામ્યા નથી, કરીમભાઈએ મૃત્યુ જાણ્યુંજ નથી.
 જેને આપણે મૃત્યુ માની ગેહા છીએ તે મૃત્યુ
 નથી. કરીમભાઈ દેખાતા નથી, ગાતાએ તેમને
 પોતાના ખોળામાં છુપાવી લીધા છે.

પ્યારી વસ્તુ બહાર કઢત માણસ ગમતું
 નથી. પ્રિય વસ્તુને પાસેજ રાખવા મન ચાહે છે.
 ભારત માતાએ કરીમભાઈને પોતાના ખોળામાં
 લઈ લીધો. તે અદ્રશ્ય થયે, માણસો માનવા
 લાગ્યા કે તે મરણ પામ્યે, નહીં! નહીં!
 માતાના ખોળામાં સ્વર્ગીય સુખ તે જોગવી
 રહ્યા છે.

હિંદનો પ્યારો બાપુડો માતાના ખોળામાં
શાંતીની નિદ્રા લઈ રહ્યો છે.

૨૬ મી સપ્ટેમ્બરનો તે એક ભયંકર દિવસ હતો, જે દિવસે હિંદા ખેટ ગઈ, ખોળા કેમ નો રક્તક અદ્રશ્ય થયો, પુત્ર પુત્રીઓ, સ્ત્રીઓ, અને આભારના ખોળા હેઠળ દયાએલાઓ કલ્યાણ કરતા હતા. ૧૯૨૪ નું વર્ષ જે વર્ષમાં અનાથો, વિધવાઓ, ગરીબ અને લાચરોએ પોતાનો રક્ષાક ખોલ્યો. સરકારી ખાતાઓ બંધ થયા, મુંઝવણના ધંધા રોજગારોને તાળા મારવામાં આવ્યા, ચોમેર શોક, દુઃખ અને ઉદાસીનું સંપ્રાપ્ત થયું. જોડા ઉપરથી હર્ષના ચિન્હો પલાયન કરી ગયાં, કારણ ?.....૮૪ વર્ષની પાકી વયે ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૪ ના દિવસે ખોળા કેમનો હીરો, સખાવતનો શાહ, હિંદનો વીરો મીસ ઉદ્યોગનો જમણો હાથ સરકારનો અને પ્રજાનો બહાસો, પોતાના શેષ ઉપર હમેશની શાંતિમય નિદ્રા તબ્દી રહ્યો હતો. માતાના ખોળામાં સદાની વિશ્વાસી બેઠા કેમને રડતી મૂકી તે જનાર હતો.

કરીમબાઈ સ્વર્ગવસી થયા. પ્રજામાં ઉદાસી પ્રસારી, ધંધા રોજગારો બંધ કરવામાં આવ્યા.

યુરોપીયનો, પારસીઓ, હિંદુઓ, મરાઠાઓ, ખ્રીસ્તીઓ, મુસલમાનો ઇત્યાદી હજારોની સંખ્યામાં તે પવિત્ર દેહને છેવટના પ્રણામ કરવા આવ્યા. હજારો માણસો સાથે તે પવિત્ર દેહ છેવટના દર્શન પછી તેની માનવભૂમિને સુપ્રત કર્યો. તે ગયો. તેની કિર્તિ હજી પણ ઝગમગી રહી છે. તેનું નામ માણસો હજી યાદ કરી રહ્યા છે. ઇશ્વર તે મહાન ઉદાર પુરુષના પવિત્ર આત્માને શાંતિ આપે. અને આ ભારત વડા પર એ । સેંકડો કરીમખાંઓ પેદા કરે.

સમાપ્ત

